

Stammingens mange ansikter

*En eksplorerende kasusstudie om forskjeller
og likheter mellom åpen og skjult stamming*

Hilde Victoria Møinichen Siljuberg

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2015

Differensiering mellom personer som har åpen og skjult stamming.

Jeg har brukt så mye tid på å bekymre meg. Så jeg innser egentlig hvor mye det begrenser alt jeg gjør. Så selv om jeg har et veldig mildt taleproblem, så styrer det jo hverdagen min ekstremt. Hadde jeg hatt penger til å gjøre absolutt hva jeg ville, så hadde jeg likevel ikke gjort så mye, tror jeg.

Sitat informant.

© Hilde Victoria Møinichen Siljberg

2015

Stammingens mange ansikter

Hilde Victoria Møinichen Siljberg

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Bakgrunn og formål: Det er cirka 40.000 personer som stammer i Norge. Det er bred enighet i forskningsfeltet om denne vanskens kompleksitet, ikke minst med den variasjonen som kommer til uttrykk. Nyere faglitteratur åpner for at det kan finnes undergrupper av personer som stammer, og det er derfor av interesse å se nærmere på hvilke former for variasjon det her kan være tale om (Yairi, 2007).

Med bakgrunn i egen erfaring og vanske ble min interesse vekket for det å maskere eller å skjule stamming. Douglass og Quarrington (1952) redegjorde tidlig for sitt skille mellom åpen og skjult sekundærstamming, men det finnes likevel kun en håndfull forskning om fenomenet skjult stamming, særlig etter årtusenskiftet.

Studien har tatt sikte på å belyse hvilke utfordringer og begrensninger det å skjule stammingen sin kan innebære, sammenlignet med personer som stammer åpent. Studiens formål har således vært å avdekke forskjeller og likheter i tale, kommunikasjon, følelser og holdninger mellom disse gruppene.

Problemstilling: Da oppgavens problemstilling tar for seg ulike aspekter ved to undergrupper av stamming, formuleres den som følger: *På hvilke måter fremtrer forskjeller og likheter mellom personer som har åpen og skjult stamming?*

Metode: Denne studien baserer seg hovedsakelig på kvalitativ metode, og majoriteten av data er innhentet ved hjelp av intervju. For å styrke den empiriske studiens datagrunnlag med informasjon om hva personer som stammer selv tenker om egen vanske, er det også gjennomført en kartleggingstest: Perceptions of Stuttering Inventory (PSI) (Woolf, 1967). Den er utformet for å gi valide data om egen forståelse av unngåelse, forventning og strev knyttet til stamming.

Resultater: Data i studien er, som nevnt ovenfor, innhentet gjennom både kvalitativ og kvantitativ innsamlingsmetode med seks informanter fordelt på to undergrupper. Dette er gjort med ønske om fyldige og sammenlignbare beskrivelser av de ulike aspektene som har blitt vurdert. Selv om det foreligger enkelte likheter, fremgår det av studiens funn at personer med henholdsvis åpen og skjult stamming differensierer på flere plan. De viktigste funn kan kort presenteres med følgende hovedpunkter:

- Ingen av informantene med skjult stamming hadde noen i nær familie som stammet hørbart, mot samtlige av informantene med åpen stamming.
- Alle informantene med åpen stamming kunne forutse stammeøyeblikket før det inntraff. På den andre siden var det kun én av tre informanter med skjult stamming som følte at dette var realiteten.
- Personer med åpen og skjult stamming differensierte i preferanse av talesituasjon: De som stammer åpent foretrakk å holde foredrag eller tale foran flere mennesker. Informantene med skjult stamming favoriserte talesituasjoner av sosial art, da dette ga mer rom for å utøve unngåelsesatferd.
- Alle informantene ga uttrykk for frykt og engstelse i noen grad, men informantene med skjult stamming lot i større grad denne frykten hindre de fra å gjøre eller si hva de ønsket.
- Alle informantene med åpen stamming hadde som viktigste mål i kommunikasjon å ytre sin mening uavhengig om stamming inntraff. Dette sto i kontrast til hva samtlige informanter med skjult stamming vektla; deres mål om å unngå å stamme sto sterkere.

Disse resultatene viser at det foreligger forskjeller mellom personer som har åpen og skjult stamming i denne studien. Således vil de være interessante for det logopediske fagfeltet i sin søken etter å skreddersy det individuelle behandlingstilbudet ytterligere.

Forord

Det har vært utfordrende å gripe an en slik oppgave som dette, hvor teorigrunnlaget har vært mangelfullt og fenomenet lite kjent. Men størst av alt har det vært viktig å belyse dette temaet og gi de som stammer skjult en stemme.

Denne oppgaven kunne aldri blitt skrevet uten mine informanternes fortellinger og refleksjoner. Derfor vil jeg takke dere. Deres bidrag har vært uvurderlige. Uten dere – ingen oppgave.

I skriveprosessen vil jeg rette en takk til min mor for et stort engasjement, god korrekturlesing og motiverende ord. En takk går også til flere i familien som har bidratt på hver sin måte.

Til sist fortjener min dyktige veileder Edvard Befring en hjertelig takk for gode samtaler, verdifulle kommentarer og faglig innspill. Takk for din tilgjengelighet og støtte dette halvåret.

Innholdsfortegnelse

1	INTRODUKSJON	15
1.1	Bakgrunn for valg av tema	15
1.2	Tidligere forskning	16
1.3	Oppgavens formål.....	16
1.4	Problemstilling og forskerspørsmål.....	17
1.5	Begrepsoperasjonalisering og avgrensning	18
1.6	Disposisjon	19
2	TEORETISK OG EMPIRISK BAKGRUNN	20
2.1	Kommunikasjon.....	20
2.2	Kommunikasjonsprosessen	21
2.2.1	Kommunikasjonssvikt	21
2.3	Kommunikasjonsfrykt og -unngåelse.....	21
2.3.1	Kommunikasjonsfrykt og stamming	22
2.4	Hva er stamming?	23
2.4.1	Etiologi	23
2.4.2	Læringsteorier.....	25
2.4.3	Hva er taleflyt?	26
2.4.4	Kan stamming defineres?	26
2.4.5	Stammingens isfjell	28
2.4.6	Undergrupper av stamming	29
2.5	Skjult stamming.....	30
2.5.1	Unngåelsesatferd	31
2.5.2	Douglass og Quarringtons (1952) studie om skjult og åpen stamming.....	33
2.5.3	Behandling av skjult stamming	34
3	METODISK RAMME	35
3.1	Forskningsmetode og -design.....	35
3.2	Kasusstudien	35
3.2.1	Kasusstudien som avgrenset.....	36
3.2.2	Kasusstudien som eksplorerende.....	37
3.2.3	Kasusstudien som triangulerende	38
3.2.4	Kasusstudien som replikerende	38

3.2.5	Kvantitativ og kvalitativ tilnærming i kasusstudier	39
3.2.6	Samtale som forskning	40
3.2.7	Fenomenologi	40
3.3	Før datainnsamling	41
3.3.1	Utvalg	41
3.3.2	Utarbeidelse av intervjuguide	43
3.3.3	Gjennomføring av pilotintervju	43
3.4	Under datainnsamling	44
3.4.1	Gjennomføring av intervjuene	44
3.4.2	Gjennomføring av kartleggingstest	44
3.5	Etter datainnsamling	45
3.5.1	Transkribering av intervjudata	45
3.5.2	Analyse	46
3.6	Vurdering av datakvaliteten	46
3.6.1	Måler studien det som er tilsiktet?	47
3.6.2	Bli dataene riktig gjengitt og forstått?	48
3.6.3	Kan studien være overførbar?	48
3.6.4	Er funnene pålitelige?	49
3.7	Etiske hensyn og utfordringer	49
3.8	Svakheter ved eget forskningsdesign	51
4	PRESENTASJON AV EMPIRISKE FUNN	52
4.1	Familiær bakgrunn	52
4.1.1	Press og talekrav under oppveksten	52
4.1.2	Stamming i familien	53
4.2	Bekymring og frykt	54
4.2.1	Lytterreaksjoner	54
4.2.2	Frykt	56
4.3	Bevissthet om egen stamming	57
4.3.1	Forventning om stamming	58
4.4	Kommunikasjon	59
4.4.1	Kommunikasjonsmål	59
4.4.2	“Small talk” eller foredrag?	60
4.5	Unngåelse	62

4.5.1	Situasjoner	63
4.5.2	Ord- og fonemunngåelse	64
4.5.3	Å utsette	66
4.5.4	Innta en annen rolle	66
4.6	PSI	67
	Åpen stamming	68
5	Diskusjon	70
5.1	Familiær bakgrunn	70
5.2	Frykt og bekymring	72
5.2.1	Bekymring	72
5.2.2	Frykt	74
5.3	Bevissthet og forventning om stamming	75
5.3.1	Bevissthet om stamming	75
5.3.2	Forventning om stamming	76
5.4	Kommunikasjon	77
5.4.1	Overordnet mål i kommunikasjon	77
5.4.2	Kommunikativ kompetanse	79
5.5	Unngåelse	79
5.5.1	Preferanse av talesituasjon	82
5.5.2	Unngåelse og innvirkning på personlighet	83
5.5.3	Preferanse av unngåelsesatferd	83
5.6	Åpner kategorisering av undergrupper for ulik behandlingstilnærming?	84
6	Avsluttende konklusjoner og vurderinger	86
6.1	Forskjeller og likheter blant undergruppene	86
6.2	Kritiske refleksjoner	87
6.3	Veien videre	88
	Litteraturliste	89
	Vedlegg 1: Informasjonsskriv	95
	Vedlegg 2: Intervjuguide	97
	Vedlegg 3: PSI	98
	Vedlegg 4: Svarbrev NSD	100

1 INTRODUKSJON

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Skjult stamming er historisk sett et lite belyst område i taleflytfeltet, og er i begrenset grad blitt gjenstand for forskning. Bakgrunnen for dette kan være interessant i seg selv; er fenomenet så usynlig i samfunnet at det avskjæres fra å ha noe forskningsmessig verdi? Har personer med skjult stamming lykkes i sin intensjon; nemlig å forbli skjulte?

Et sitat reflekterer en del av reaksjonene informantene med skjult stamming har fått:

”Hvis jeg velger å åpne meg og fortelle litt om stammingen, har jeg ofte fått høre: Hæ, stammer du? Det kan vel ikke være så mye? Du har vel ikke problemer med det du?”.

Når synlig eller hørbar stamming ofte er fraværende i talesituasjoner, er det nærliggende å anta at lyttere automatisk trekker slutningen om at dette ikke kan være noe dyptliggende problem. Men denne antakelsen sammenfaller ikke med de erfaringer og opplevelser som kom frem under intervjuene, noe som illustrerer hvor viktig det er å avdekke skjult stamming.

I lys av overnevnte avsnitt; oppgaven tar med andre ord sikte på å løfte frem en gruppe som i noen grad har blitt faglig nedprioritert og forbigått. Det er derfor ønskelig at resultater og funn i denne studien dermed kan bidra til mer kunnskap og en oppdatering av fagfeltet, samt gi impulser til fremtidig forskning på området.

Min personlige erfaring bør også løftes frem ved at den har motivert meg og lagt grunnlaget for mitt engasjement på området. Som en person som stammer har jeg alltid ønsket å hjelpe andre i samme situasjon. En pioner som Charles Van Riper, som selv stammet, har vært en stor inspirasjon for meg helt fra jeg første gang leste hans faglitteratur. Ordene nedenfor har gjennom hele studiet motivert meg til å nå mine mål:

“To the ancient birch tree to whom, when I was a youth and it was a sapling, I swore an oath to find the cause and cure of the stuttering that afflicted me and so many others. Though I failed and we both have grown old I did my utmost and am content. Others will take up my quest” (Van Riper, 1982, s.1).

1.2 Tidligere forskning

Faglitteratur om skjult stamming kan spores tilbake til 1889 da temaet ble belyst i en av Ssikorskys tekster (1889 ref. i Van Riper, 1982). Der ble det i stor grad satt fokus på viljestyrke, autoritet og sinnsro, og dernest vist til viktigheten av en dyp og langsom talemåte. Noen tiår senere ble temaet igjen gjenstand for oppmerksomhet da Freund (1934) problematiserte fenomenet i artikkelen "*über inneres Stottern*". Studien som revolusjonerte feltet kom imidlertid da Douglass og Quarrington (1952) la frem sin toårige kasusstudie: "*The differentiation of interiorized and exteriorized secondary stuttering*", hvor de, som tittelen tilsier, opererte med to undergrupper av stamming.

De fant at personer med skjult og åpen stamming differensierte på flere plan, som det skal redegjøres for senere i oppgaven. I et av deres senere studier ble tematikken videreført; en hypotese ble fremsatt om at stamming besto av såkalt "vocalized" og "non-vocalized" stamming. De fant at personer med "non-vocalized"-stamming hadde for vane å utelate fonasjon, for å unngå lyder under stamming (Quarrington & Douglass, 1960).

Det kan også vises til Kroll (1977) som tok utgangspunkt i Douglass og Quarringtons (1952) studie da han et par tiår senere også delte inn i to grupper av åpen og skjult stamming (delvis inspirert av kategoriene til nevnte studie). Han fant at personer som skjulte sin stamming blant annet unngikk kommunikasjon i den hensikt å unngå å stamme, og var mindre bevisst i sine talevansker enn de som stammet åpent. Han belyste også viktigheten av en ny form for terapi for personer med skjult stamming. Ti år senere foreslo Levy (1987, s. 104) at man kan betrakte skjult og åpen stamming som hvert sitt ytterpunkt på en akse.

1.3 Oppgavens formål

Formålet med oppgaven blir altså å avdekke forskjeller og likheter i talemønstre, følelser og holdninger blant personer som stammer åpent og skjult, med bakgrunn i Douglass og Quarrington (1952). For å forstå hvorfor enkelte personer som stammer velger å skjule det, anses det som hensiktsmessig å se det sammenlignet med personer som ikke har dette behovet. Et spørsmål vil her være om signifikante forskjeller kan gi en bredere forståelse av stamming som en heterogen vanske, og dermed rettferdiggjøre ytterligere individualisert behandling, i tråd med Krolls (1977) påpekning.

Som en videreføring av forrige avsnitt understrekes det at et viktig formål med prosjektet har vært å gå i dybden på de unike opplevelsene og erfaringene som er involvert. Hva betyr det å stamme for akkurat denne personen? Det er av stor betydning at logopeder og andre spesialpedagoger inntar en helhetlig forståelse. Fagfolk må se *hele* mennesket - ikke bare stammingen. Da personer som stammer er en heterogen gruppe, bør det også etterstrebes forståelse av stamming som en subjektiv opplevelse, og et innblikk i deres livsverden.

1.4 Problemstilling og forskerspørsmål

Opgavens problemstilling tar sikte på å skille mellom to undergrupper av stamming:

På hvilke måter fremtrer forskjeller og likheter mellom personer som har åpen og skjult stamming?

For å søke svar på denne problemstillingen er det dels tatt utgangspunkt i kategorier som først ble utarbeidet av Douglass og Quarrington (1952), og dels valgt å tilpasse og ekspandere disse inndelingene innholdsmessig slik at de stemmer overens med funn fra denne undersøkelsen.

Endelig er det utarbeidet egne forskerspørsmål for å adekvat behandle hver kategori.

1) Familiær og sosioøkonomisk bakgrunn

Er familiær bakgrunn med på å bestemme om man utvikler åpen eller skjult stamming?

2) Bekymring og frykt

Hvordan er opplevelsen av bekymring og frykt blant undergruppene?

3) Bevissthet om egen stamming

Differensierer personer med åpen og skjult stamming i bevissthet om sin stamming?

4) Kommunikasjon

Hva er det overordnede målet i kommunikasjon: talefrihet eller unngå stamming?

5) Bruk av unngåelsesatferd

På hvilke måter skiller undergruppene bruk av unngåelse seg?

Følgende undringer og spørsmål kan også være relevante i denne sammenheng: innskrenker stammingen mulighetene for sosial deltagelse og selvutfoldelse? Hva slags tanker har personen som stammer om egen tale? Hva slags lytterreaksjoner har de erfaring med? Hvor mye energi krever en kontinuerlig prosess av unngåelse? Og som tidligere fundert; Foreligger det et så tydelig skille mellom disse undergruppene at man bør vurdere ulik behandling?

1.5 Begrepsoperasjonalisering og avgrensning

I engelsk og amerikansk litteratur er begreper som *"masked"*, *"interiorised"*, *"hidden"* og *"covert"* nyttet om hverandre for å beskrive skjult stamming. Det finnes ingen innarbeidede begrep om skjult stamming i norsk faglitteratur, noe som understøtter at tematikken er lite omtalt. Alf Preus (1977a, 1982) omtalte fenomenet som *interiorisert* og *eksteriorisert stamming* med referanse til Douglass og Quarrington (1952). I nyere norsk faglitteratur er fenomenet skjult stamming nærmest fraværende. Det lyktes imidlertid å finne en artikkel hvor Statped (2013) i én setning omtaler et ytterpunkt av stamming som skjult eller maskert.

Med bakgrunn i denne vagheten har valg av begreper blitt forankret i informantenes egne ordvalg. En muntlig akseptert variant av fenomenet, som gjenspeilet seg under intervjuene, var skjult stamming. Det samme gjaldt også i motsatt tilfelle: personene som stammet hørbart omtalte sin egen stamming som åpen. I denne studien vil derfor termen åpen stamming brukes som et antonym til skjult stamming.

Studien skisserer en relativ grov inndeling, med bakgrunn i den tidligere studien om skjult og åpen stamming. I forskningsøyemed kan det være hensiktsmessig å klassifisere personer på en slik måte, men samtidig vil denne inndelingen ikke nødvendigvis samsvare med virkeligheten. Det vil heller ikke være vanntette skott mellom undergruppene. Således har tematikken blitt behandlet med varsomhet. Under diskusjonen vil dette bli videre tatt opp.

En stor del av oppgaven vil omhandle unngåelsesatferd, som vil omtales i forbindelse med skjult stamming, da denne atferden er sammenvevd i fenomenet. Det vil her være av interesse å avdekke om mine informanternes bruk av unngåelsesatferd samsvarer med det som er beskrevet i litteraturen. Derfor vil redegjørelsen i stor grad ta for seg ulike typer og forståelser av unngåelsesatferd og stamming. Oppgavelyden omhandler både skjult og åpen stamming, men det påpekes at sistnevnte gruppe blir vektlagt i større grad da oppgaven har tatt sikte på å eksplorere dette skjulte fenomenet. Intensjonen må også sees i lys av datamaterialet, hvor størstedelen av verdifull informasjon om skjult stamming fremkommer av nettopp de informanter som har erfaring med dette.

Det vil til slutt påpekes at redegjørelsen av kommunikasjon vil ta for seg ytringer som er rettet mot få individer, ikke samfunnskontekstlig massekommunikasjon. I det følgende vil det således vektlegges mellommenneskelig kommunikasjon mellom få personer.

1.6 Disposisjon

Denne oppgaven er delt inn i seks kapitler, inkludert denne introduksjonen.

Teorikapitlet tar sikte på å redegjøre for relevant teori som kan belyse problemstillingen. Innledningsvis gis det et helhetlig bilde på kommunikasjon og dets prosesser. Når det videre tales om stamming vil det, etter en kort introduksjon av etiologi og læringsteorier, bli vektlagt definisjonsspørsmål knyttet til problematikken. Det vil videre bli viet noe oppmerksomhet til behandlingsmetoder. Endelig vil undergrupper av stamming, skjult stamming og unngåelsesatferd utgjøre en betydelig del.

Metodekapitlet klargjør valg av metode og den analytiske tilnærmingen. Spørsmål om validitet, reliabilitet og generalisering vil bli drøftet.

Presentasjonskapitlet tar sikte på å legge frem sentrale funn fra både intervju og kartleggingstest.

Diskusjonskapitlet omfatter drøfting av funn i lys av valgt teori og problemstilling.

Endelig vil **avslutningskapitlet** sammenfatte diskusjon, metodekritikk og vie noe oppmerksomhet til fremtidig forskning.

2 TEORETISK OG EMPIRISK BAKGRUNN

2.1 Kommunikasjon

Menneskelig kommunikasjon er en kompleks aktivitet som spiller på flere strenger; både lingvistiske, kognitive og motoriske ferdigheter er sammenvevd i denne manøveren (Cummings, 2014). En pioner på området, George Herbert Mead, påpekte at å kommunisere er et unngåelig sosial behov, og samtidig en helt nødvendig operasjon som må beherskes i sosiale situasjoner. Han understreket at gode kommunikasjonssystemer er viktig for at vi helhetlig kan forstå og influere hverandre (Mead, 1934). Talen er essensiell i denne sammenheng; den knytter oss til andre mennesker, og muliggjør sosial interaksjon. I bred forstand er kommunikasjon en hvilken som helst handling som i kraft av et individ frembringer en reaksjon fra en annen. Ifølge Mead (1938, s. 51) kan denne handlingen kalles kommunikasjon når symbolsk gestikulering resulterer i at samtaledeltagerne inntar hverandres perspektiv. Signifikant kommunikasjon finner altså sted hvis symbolsk samhandling fremmer identiske kommunikasjonsbilder hos både sender og mottaker. Enklere sagt er kommunikasjon “...overføring eller utveksling av informasjon gjennom et felles symbolsystem” (Kaufmann & Kaufmann, 2009, s. 318).

En kommunikativ melding kan i teorien bli sendt uten å bli mottatt, eller mottas uten å være sendt. I det følgende skal det dreie seg om kommunikasjon som er sendt eller *tilsiktet*, altså hvor hensikten er å formidle noe (Rommetveit, 1981, Svennevig, 2009). Under slike forhold er avsender som regel i stand til å både forutse og relatere seg til den påfølgende reaksjonen fra mottaker (Mead, 1938). Videre vil tilsiktet kommunikasjon innbefatte en mening eller et budskap bak det som *formidles* (Blakar, 2006). Det kan også vises til Skinner (1957) som pekte på at mening, som en idé, er noe som blir uttrykt eller kommunisert ved en ytring. Meningsinnholdet blir konvertert til språklyder og tar deretter form som tale. Videre danner meningen grunnlaget for valg av sammensetning og forekomsten av ord; følgelig vil en ytring bli affisert avhengig av hensikten.

2.2 Kommunikasjonsprosessen

Kommunikasjon involverer som regel en sender eller *budskapsformidler* med et *budskap* og en intensjon om å gjøre noe kjent for en mottaker (Rommetveit, 1981). Herunder peker Kaufmann og Kaufmann (2009) på ulike spørsmål det synes naturlig å stille. For det første; Hva ønsker senderen å formidle, og påfølgende; hva ble faktisk formidlet? Likeledes; Hvilke signaler når frem til mottakeren, og hvilken mening legger mottakeren i disse?

Rommetveit (1981) fant at en kommunikasjonsprosess vil være preget av en implisitt komplementaritet mellom det sendte og det mottatte. Dette innebærer at kommunikasjonsdeltagerne er en forutsetning for hverandre i den grad målet er å etablere felles forståelse. For å sikre dette må avsenders og mottakers intensjoner være klargjort og fungere som et speilbilde for hverandre (Rommetveit, 1981, Svennevig, 2009).

2.2.1 Kommunikasjonssvikt

Det er ikke uvanlig at kommunikasjonsprosessen ikke fungerer som forespeilet. Rommetveit (1981) viser til det faktum at dette først og fremst blir gjenstand for ettertanke og refleksjon når vi ikke får realisert intensjonen. Herunder taler vi om en slags tilkortkommenhet eller et gap mellom det tilsiktede budskapet og hva som evnes å kodes inn i talen til avsender (Rommetveit, 1981). Det foreligger altså en diskrepans mellom det vi gjerne ville si og det vi faktisk fikk sagt, eller mellom det intenderte og mottatte budskap.

Kommunikasjonssvikt av denne art er ikke uvanlig; de kan være et resultat av enkle og hverdagslige brudd i kommunikasjonsprosessen. Bakgrunnen for kommunikasjonssvikt kan ofte være misforståelser eller identifikasjon av ord og setninger (Svennevig, 2009). Her kan det seg om å fordreie eller forenkle et budskap og således medvirke til at barrierer i kommunikasjonen oppstår (Kaufmann & Kaufmann, 2009). På samme måte vil tilbakeholding av informasjon, eller *filtrering*, også kunne fremme kommunikasjonssvikt.

2.3 Kommunikasjonsfrykt og -unngåelse

McCroskey (1984, s.13) refererte på generell basis til *communication apprehension* og definerte dette som “...an individual’s level of fear or anxiety associated with either real or anticipated communication with another person or persons”. Herunder vil det eksistere flere

former for kommunikasjonsfrykt; deriblant frykt for kontekster, spesifikke samtalepartnere eller situasjoner. Individuer med slike vansker kan være i risiko for å utvikle mønstre av unngåelsesatferd, som igjen kan påvirke personligheten (Phillips, 1984, McCroskey, 2009).

Når en person blir konfrontert med en antatt ukomfortabel situasjon medføre to valg; å trosse sin egen antagelse og møte konfrontasjonen, eller å unngå situasjonen og det antatte ubehaget. McCroskey (1984) nyttet det passende uttrykket "*fight or flight*" om denne type valg. Videre pekte han på at sistnevnte gjerne er tilfellet for personer med kommunikasjonsfrykt, og at dette gjerne påvirker deres yrkesvalg, bosted og valg av sosiale aktiviteter.

McCroskey (1984, 2009) skisserte et verdifullt skille da han distingverte mellom *kommunikasjonskompetanse* og *kommunikasjonsevne*. Førstnevnte dreier seg om de kognitive faktorene knyttet til kommunikasjon, og hvorvidt individet har tilstrekkelig kunnskap om formålstjenlig kommunikasjonsatferd. Kommunikasjonsevne involverer psykomotorisk atferd, og evnen til å prestere hensiktsmessig i en gitt situasjon. På bakgrunn av dette blir høy grad av kommunikasjonsfrykt ofte assosiert med inadekvat kommunikasjonsevne.

2.3.1 Kommunikasjonsfrykt og stamming

Forskning indikerer en signifikant sammenheng mellom frykt for kommunikasjon og stamming (Neiman & Rubin, 1991 & Blood, Blood, Tellis & Gabel, 2001). Sammenlignet med personer som ikke stammer har personer som stammer en betydelig høyere grad av kommunikasjonsfrykt. Blood et al. (2001) fant dessuten at personer med markert grad av hörbar stamming hadde høyere grad av kommunikasjonsfrykt i gruppediskusjoner eller intrapersonlige samtaler enn å tale i offentligheten eller i møter.

2.4 Hva er stamming?

De fleste har en idé eller mening om hva stamming er. Vi hører at personen som stammer ha-ha-hakker, fooorlenger lyder eller st...opper helt opp når han snakker. Mange lyttere sitter også inne med velmenende råd i form av: ”Bare pust før du snakker, så går det helt fint” eller ”Snakk saktere”. Ironien i dette er at stamming, tross mer oppmerksomhet enn noen annen språk- eller talevanske, består av en etiologi som i mindre grad forstås (Ward, 2006, Cummings, 2014). I det følgende vil det likevel forsøkes å gi et bilde av hvordan stamming kan forklares og begripes. Mye av den teorien som stadig gjennomsyrrer forskningsfeltet er flere tiår gammel; følgelig vil redegjørelsen inkludere eldre, så vel som nyere litteratur.

2.4.1 Etiologi

Stamming er en taleflytvanske hvor det skilles mellom utviklingsmessig og ervervet stamming (Ward, 2006). Førstnevnte er den vanligste formen og sikter til stamming som oppstår i barndommen. Ervervet stamming kan deles inn i to undergrupper; nevrologisk stamming og psykogen stamming. Førstnevnte oppstår gjerne på bakgrunn av et nevrologisk eller ytre traume (for eksempel svulst eller slag), mens psykogen stamming kan utløses etter en belastende og stressende hendelse (for eksempel skilsmisse eller sorg). I denne studien har det ikke vært av intensjon å sette fokus på hvordan stammingen har oppstått, men på hvordan den oppleves av den enkelte.

Forekomst av stamming

Forskning har vist at antallet som stammer innenfor en populasjon og aldersgruppe, eller prevalensen for stamming i den voksne befolkningen, ligger på rundt 0,7 % til 1 % (Bloodstein & Ratner, 2008). Dette er et lavere tall enn insidensen på 5 %, som viser til hvor mange mennesker som på et eller annet tidspunkt har stammet i livet. Differansen mellom disse to tallene indikerer at de aller fleste slutter å stamme i løpet av oppveksten (Bloodstein & Ratner, 2008, Guitar, 2014).

Et av de sikreste kortene i forskningsøyemed er den skjeve kjønnsfordelingen blant personer som stammer. Samtlige undersøkelser tilsier at forekomsten av stamming er langt mer utbredt blant menn enn hos kvinner. Dog er forholdstallene noe varierende, men Yairi og Ambrose (2012) peker på at hovedvekten av studier tilsier 3 eller 4 til 1.

Hvem står i fare for å begynne og stamme?

”*The cause of stuttering is still something of a mystery*” (Guitar, 2014 s. 5). Til tross for kontinuerlig forskning gjennom flere tiår, glipper således det helhetlige svaret. Ingen vet riktig hva som forårsaker stamming. De fleste enes likevel om at stamming er et komplekst og flersidig problem som ikke lar seg løse eller forklares på et endimensjonalt nivå (Conture, 2001, Shapiro, 2011). Mest sannsynlig forårsakes stamming av en interaksjon mellom miljøet (foreldre og andre lyttere) og de basale ferdighetene personen som stammer bringer med seg som motorikk og koordinasjon (Conture, 2001). Her virker også nevrologiske, psykososiale og utviklingsmessige komponenter inn.

Det synes blant annet å foreligge klare funn og indikasjoner som tilsier at stamming har en genetisk komponent, som gjør barnet predisponibelt for å utvikle vansken. De som har nære familiemedlemmer som stammer, har således tre ganger så stor sjanse for å utvikle stamming sammenlignet med andre barn (Ward, 2006). Denne predisposisjonen kan kobles til hjernens nevrologiske kobling for utvikling av språk og tale. Videre har nevrologiske studier også pekt på at fysiologiske avvik knyttet til hjernen kan bidra til å forklare hvorfor stamming oppstår (Shapiro, 2011). Det kan herunder være tale om at den hemisfæriske dominansen for taleproduksjon ikke gjør seg gjeldende i tilstrekkelig grad, samt at samarbeidet mellom hjernehalvdelen ikke fungerer optimalt (Shapiro, 2011, Guitar, 2014). Van Ripers (1982) syn på stamming som et resultat av mangelfull motorisk organisering, timing og kontroll av talemusklene har lenge vært en anerkjent forklaring. I nyere faglitteratur påpeker også Guitar (2014) at stamming synes å være en vanske som primært er knyttet til talemotorisk kontroll.

Komponenter i stamming

Med utgangspunkt i Van Riper (1982) og senere Guitar (2014), vil det nå redegjøres for ulike komponenter i stamming det kan være verdifullt å skjelne mellom. Stammingens grunnstamme kalles gjerne *kjerneatferd*, og betegner de ufrivillige gjentakelser, repetisjoner og blokkeringer som opptrer. Det levner ingen tvil om at disse kan være en ubehagelig affære, og at de aller fleste som stammer vil reagere negativt på disse talebruddene. På denne måten utvikles gjerne *sekundæratferd* som en konsekvens av disse reaksjonene til kjerneatferden. Dette omhandler atferd som har til hensikt å unngå, eller komme ut av en stammesituasjon. Sekundæratferd kan ofte være et større problem for stammingen enn stammingen selv (Van Riper, 1982).

2.4.2 Læringsteorier

Bakgrunnen for at stamming oppstår og vedvarer forklares også ved ulike læringsteorier. Da disse teoriene ikke søker å forklare alle aspekter ved stamming, er det ikke særlig relevant å gå i dybden på denne tematikken. Derfor vil det nedenfor kun redegjøres på et generelt læringsteoretisk grunnlag som kan knyttes opp mot stamming.

I et forsøk på å beskrive hvorfor stamming vedvarer, kan det være verdifullt å se nærmere på stamming som *operant og klassisk betinget* med bakgrunn i behavioristisk læringsteori. Beskrivelsen av stamming som operant atferd bygger på en antagelse om at en gitt atferd affiseres av de påfølgende konsekvensene (Skinner, 1957). Konsekvensene av den atferd som utføres kan øke (forsterke) eller redusere sannsynligheten for at atferden gjentas. *Klassisk betingning* kan knyttes til forventning om stamming (Skinner, 1957). På bakgrunn av tidligere opplevelser til atferden, kan lignende situasjoner vekke de samme følelsene av ubehag og frykt. Van Riper (1982) pekte på at dette dreier seg om sterke følelser som utspringer fra stammingens kjerneatferd.

Tradisjonelt sett har bevisstgjøring og bemerkning av talebrudd blitt sett på som en viktig faktor for utvikling av stamming. Johnson (1959) foreslo via sin diagnosogene teori at å gjøre barnet oppmerksom på sin normale småbarnstotring, kunne utgjøre en risiko for utvikling av stamming. Han mente at stammingen ikke begynner i barnets munn, men i foreldrenes ører. I mange tilfeller kan denne engstelsen skyldes at de kjenner til stamming hos nære slektninger, og ikke ønsker at barnet selv skal utvikle en slik vanske (Preus, 1977b). Selv om fagfeltet er kritisk til denne teorien i dag, er det enighet om at negativ bemerkning og diagnostisering av vansken kan affisere atferden (Shapiro, 2011).

Sheehan (1970) beskrev stamming som en *approach-avoidance-konflikt*. Denne læringsteorien, som er hentet fra psykologifeltet, beskriver en situasjon der et mål medfører både positive og negative konsekvenser. I forbindelse med stamming virkeliggjøres denne konflikten mellom et ønsket mål (å si det man ønsker) og å unngå et fryktet mål (å stamme). På denne måten aktualiseres et konfliktforhold mellom tilnærming og unngåelse. Personen blir fanget mellom to vanskelige valg hvor begge ønskene står sterkt; å tale selv om stamming kan inntreffe, eller å tie stille selv om han har lyst til å snakke. Det paradoksale er at personen som stammer tiltrekkes av begge rollene, således blir han fanget i en dobbel approach-avoidance-konflikt (Sheehan, 1970).

2.4.3 Hva er taleflyt?

For å kunne se nærmere på hva stamming er og hvordan det defineres, er det hensiktsmessig å vie noe oppmerksomhet til hva det innebærer å snakke med flyt. Starkweather (1987) definerer taleflyt som evnen til å snakke i “normale” termer av kontinuitet, frekvens og anstrengelse. Følgelig har en person taleflyt hvis talen preges av alminnelige drag av lyder, samt en normal hastighet uten for mye pausering eller nøling, og med lite eller ingen anstrengelse. En slags fellesnevner i beskrivelsen av stamming har vært å peke på fraværet av taleflyt: Når personer stammer, snakker de ikke flytende (Shapiro, 2011). Et viktig aspekt å inkludere i denne sammenheng er at ingen snakker med perfekt flyt; normal nøling og pausering er vanlige og normale trekk ved en persons tale. Den flytende talen til personer som stammer kan også oppfattes som mindre flytende hvis den karakteriseres av unngåelsesatferd. I tråd med dette vil det omvendt sett være en fallgrube å definere taleflyt som fravær av talebrudd (Shapiro, 2011).

2.4.4 Kan stamming defineres?

Følgende oppfattelse synes å gjennomsyre forskningsfeltet; det er vanskelig, om ikke umulig, å definere stamming på en adekvat og dekkende måte (Van Riper, 1982, Starkweather, 1987, Conture, 2001, Bloodstein & Ratner, 2008, Shapiro, 2011, Yairi & Ambrose, 2012). En stor del av kompleksiteten ved vansken er krevende å fange, og en universell og akseptert definisjon av vansken mangler. En fullgod definisjon av stamming som en flerdimensjonal vanske vil dessuten avhenge av hvilke faktorer som vektlegges av den enkelte teoretiker. Det vil nå tas i betraktning tre ulike måter å definere stamming på; symptombasert, psykologisk basert og kombinasjonsbasert definisjon. Da oppgaven i stor grad vil ta sikte på å belyse et misforhold mellom å klassifisere stamming på grunnlag av hørbar atferd, vil dette utgjøre en betydelig del av redegjørelsen.

Symptombaserte definisjoner

Tradisjonelt sett ble stamming sett på som en talevanskevanske hvor rytmen eller flyten i talen påvirkes av ufrivillige blokkeringer eller avbrytelser (Bloodstein & Ratner, 2008). I dag blir stamming ofte referert til som mild, moderat eller alvorlig basert på de hørbare aspektene. Slik symptombasert kartlegging og definering vil kunne synes adekvat til enkelte formål. Likevel, med utgangspunkt i den kunnskapen man i dag har om stamming og underliggende faktorer kan denne forståelsen virke mangelfull. La oss se dette parallelt med hvordan World

Health Organizations (WHO, 2015) definerer av stamming i den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer (ICD-10):

Speech that is characterized by frequent repetition or prolongation of sounds or syllables or words, or by frequent hesitations or pauses that disrupt the rhythmic flow of speech. It should be classified as a disorder only if its severity is such as to markedly disturb the fluency of speech.

En slik beskrivelse av stamming vil kunne komme til kort for å differensiere stamming fra andre typer forstyrrelser i talen. Bloodstein (1993) pekte på at normal ikke-flyt også kan falle innunder definisjoner som kun ivaretar det ytre aspektet, selv om det sannsynligvis går upåaktet hen hos lytteren. Van Riper (1982) gikk så langt som si at hvis en omfavner definisjoner med en slik bredde, finnes det ingen normale talere. I stedet for å operere med slike absolutte kriterier, pekte Conture (2001) på at definisjonen av hva stamming er og klargjøring av hvem som stammer, bør være relativ heller enn absolutt. Bloodstein (1995) istemte dette og åpnet for at stamming kan være iboende ubestemmelig, usikker og relativ.

Når definering av stamming i stor grad avgjøres på bakgrunn av lytterens reaksjoner og bedømminger, står vi også overfor en problematikk knyttet til subjektivitet. Hvis to eller flere personer skal gjenfortelle og rapportere om en bilulykke vil deres bedømming og evaluering være subjektive, variable og vanskelig å presisere. Slik er det også med stamming; særlig når vi vet at en persons taleflyt varierer. Beech og Fransella (1968) belyste tidlig utfordringer knyttet til å definere stamming kun ut fra overflaten; stamming som vanske er ikke alltid forenlig med hva lyttere hører. I tråd med dette belyser Bloodstein (1995) faren for misoppfattelse av de faktiske forhold, og peker på hjelperens iver etter å telle antall blokkeringer og stammeøyeblikk på den ene siden, og ignorering av personens egen oppfattelse av stammingen på den andre. Shapiro (2011) viderefører denne tankegangen og peker på at en overfladisk, symptomatisk definisjon ikke omfavner de individuelle aspektene ved stamming.

Psykologisk-baserte definisjoner

Enkelte definisjoner av stamming har tatt sikte på å fokusere på spesifikke, underliggende psykologiske årsaker (Ward, 2006). Johnson (1946) definerte stamming som en ren evalueringsvanske. Stamming er det som skjer når personen forsøker å unngå talebrudd: *"It is*

what results when normal dysfluency is evaluated as something to be feared and avoided; it is, outwardly, what the stutterer does in attempt to avoid dysfluency” (Johnson, 1946 s. 452)

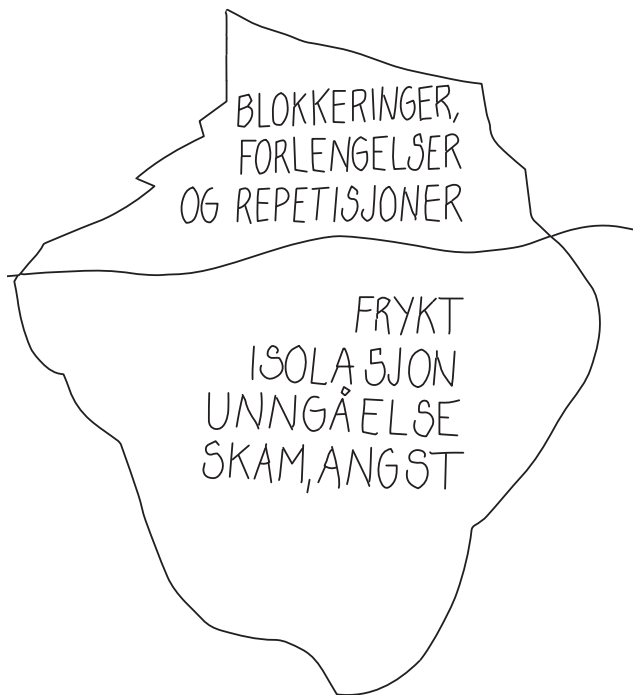
Sheehan (1970) på sin side, så på stamming som en vanske med å presentere seg selv sosialt. For ham var ikke stamming en talevanske, men snarere heller en konflikt som dreier seg om selvet, rolletaking og identitet. Et aspekt han belyser i forbindelse med dette er at personer som stammer har lite eller ingen vanske med å snakke når de er alene; i slike situasjoner er ikke kommunikasjon med andre nødvendig. Både en lytter og en taler er nødvendig for at stamming skal finne sted, påpekte Sheehan (1970). Individet blir kun en person som stammer når han er i interaksjon med andre. I roller hvor en distanserer seg fra selvet; for eksempel ved skuespill, å adoptere en dialekt eller gjøre seg til, opplever enkelte at de taler flytende.

Kombinasjonsdefinisjon

Stamming kan grovt sett sies å være en kombinasjon mellom to forskjellige, men sammenvevde elementer: de observerbare og hørbare aspektene ved talefunksjonen, og de reaksjonene og erfaringene individet opplever knyttet til disse vanskene (Ward, 2006). Conture (2001) og flere andre sentrale teoretikere minner i tråd med dette om viktigheten av å inkludere flere faktorer når en definerer stamming. Det må også tas i betraktning de individuelle oppfatningene som er vanskelig å avdekke for å gjenspeile en helhetlig forståelse av vansken. Van Ripers (1982 s. 16) sammenfattar begge disse aspektene når han definerte stamming slik: *”Stuttering occurs when the forward flow of speech is interrupted by a motorically disrupted sound, syllable, or a word or by the speakers reactions thereto”*. Spesielt sistnevnte aspekt fremhever Van Riper som essensiell sekundæratferd ved reaksjoner på stammingen som kan innvirke på taleflyten.

2.4.5 Stammings isfjell

Som vist til tidligere i kapittelet er stamming på mange måter en todelt vanske bestående av ytre og indre faktorer. For å tydeliggjøre denne todeltheten, synes det hensiktsmessig å vise til den anerkjente analogien om stammings isfjell. Sheehan (1970 s. 13) viste gjennom en isfjell-analogi at *”...stuttering may be likened to an iceberg, with the major portion below the surface”*. Dette enkle, men illustrerende bildet inviterte til å se på stamming som noe annet enn en ren taleflytvanske. Se figur på neste side:

Figur 1 Egenutarbeidet illustrasjon av isfjellet

Som det fremgår av figuren ovenfor vil momentene som ligger over vannflaten inkludere alt som er synlig for lytterne. Dette omhandler ytre, observerbare faktorer; altså talebrudd forkledd som forlengelser, gjentakelser eller blokkeringer. Denne kjerneatferden kan utvikles til å bli mer intens og synlig med tiden; blant annet ved at blokkeringer fører til synlige muskelspenninger i taleapparatet eller andre kroppslige bevegelser (Guitar, 2014).

Alt mottaker ikke kan sanse er isfjellets usynlige del. De indre faktorene knyttet til stamming omfatter følelser og tillærte mønstre personen har utviklet på bakgrunn av tidligere reaksjoner fra omgivelsene. Her er det tale om følelsesmessige komponenter likesom frykt, skam, frustrasjon, samt ulike typer av unngåelse og triks for å skjule stammingen. Sheehan (1970) mente disse sekundærvanskene utgjorde majoriteten til vanskene til personer som stammer.

2.4.6 Undergrupper av stamming

Tanken om å se på stamming som en unik vanske med bred variabilitet har røtter tilbake til antikken (Van Riper, 1982). Menneskets ønske om å systematisere og kategorisere ulike fenomener og vansker er like gjeldende i taleflytfeltet som i andre. Hypotesen om at personer som stammer ikke er en homogen gruppe har vært gjenstand for forskning i flere tiår. Selv om noen av faktorene er relativt stabile, slik som enkelte trekk ved kjerneatferden, er det store

forskjeller på tvers: for eksempel variasjon i symptomer og alvorlighetsgrad (Yairi, 2007). Stammer er heller ingen statisk vanske, men er stadig i forandring. I lys av dette kritiserte Douglass og Quarrington (1952) det symptomatiske synet på stammer, og dets manglende evne til å hensynta endringer i karakteristikken av stammer.

Forskningen har dreid seg om å klassifisere personer som stammer inn i differensierbare undergrupper hvor det herunder skilles mellom både ytre og indre faktorer. For eksempel har det vært forsøkt inndelt i tonisk og klonisk stammer, som tar utgangspunkt i å dele den hørbare stammeatferden utfra repetisjoner og forlengelser (Yairi, 2007). Det er også forsøkt å se på undergrupper av stammer basert på hjernelateralisering og strukturforskjeller (Foundas, Corey & Hurley, 2004). Yairi og Ambrose (2005) så på forskjeller med tanke på den naturlige, spontane bedringen hos stammende barn. Douglass og Quarrington (1952) sin studie om forskjeller mellom personer som har åpen og skjult stammer har også tatt sikte på å differensiere mellom undergrupper. Selv om slik forskning kontinuerlig har vært belyst, har en mindre del av forskningsfeltet sirkulert rundt dette.

Douglass og Quarrington (1952) redegjorde tidlig for sitt syn på stammer som multifaktorial, og reiste kritikken mot å se på vansken som enhetlig. De mente blant annet at en klassifisering av stammer på bakgrunn av symptomer vil være en ekstremt forenklet tilnærming, og problematiserte de underliggende, usynlige aspektene. I årene før dette ble stammer i stor grad ansett for å være en enhetlig vanske. Bakgrunnen for dette var, ifølge Beech og Fransella (1968), forskning som hovedsakelig sammenlignet atferden til personer som stammer til en gruppe med personer uten stammer. De peker på at det ikke burde være et overraskende funn at personer som stammer differensierer fra personer som ikke stammer på enkelte plan.

2.5 Skjult stammer

“No man, for any considerable period, can wear one face to himself and another to the multitude, without finally getting bewildered as to which may be true” (Hawthorne, 1850).

Noen personer som stammer viser lite talemessig avvik selv om de fremviser all den emosjonelle frykt og forventning som er forbundet med stammer (Beech & Fransella, 1968, Murphy, Quesal & Gulker, 2007). Conture (1990) viste til skjult stammer da han omtalte personer som synes å stamme i sine hoder, men ikke i taleapparatet. Noen barn, ungdommer og voksne anser seg selv som personer som stammer selv om de objektive bevisene tilsier det

motsatte. Ofte vil denne "såkalte" flyten kunne avsløre tilleggsatferd, som det skal sees nærmere på senere. De aller mest ekstreme skanner alle talesituasjoner og tenker stadig ut, analyserer og revurderer strategier (Van Riper, 1982). Kontinuerlig vil de vurdere lytterens reaksjoner, og avveie sannsynligheten for at et stammeøyeblikk kan inntreffe. Conture (1990) pekte på at personer med skjult stamming ofte klager over at talen deres ikke er automatisert, og at de bruker mye tid til å planlegge hvordan de skal si noe i stedet for hva de skal si. De er alltid forberedt og oppvakte for å skjule sin vanske. Ofte vil personer som skjuler stammingen sin uttrykke uro eller følelse av skyld når de møter andre personer som stammer, blant annet fordi de ikke stammer like mye som de andre. De føler deres problem, som er ekte for dem, blir usynlig for de andre tilhørerne (Conture, 1990).

2.5.1 Unngåelsesatferd

De fleste som stammer vil i noen grad forsøke å bruke unngåelsesatferd for å unngå stamming (Sheehan, 1970, Van Riper, 1982, Bloodstein & Ratner, 2008, Shapiro, 2011, Guitar, 2014). Da Van Riper (1982) omtalte unngåelsesatferd pekte han på at personer med mild stamming ofte har høyere grad av slik type atferd, fordi de har høyere grad av flyt og større mulighet for å skjule stammingen. Personer med mer alvorlig grad av stamming synes å i mindre grad ty til unngåelsesatferd.

For enkelte personer som stammer utgjør denne delen en signifikant og fremtredende del av deres stamming; de bruker kontinuerlig unngåelse for å skjule vansken (Ward, 2006, Murphy et al., 2007). Frykt for å gjøre den minste talefeil, bidrar til at de stadig forutser vanskelige talesituasjoner lang tid i forveien og unngår fryktede situasjoner. Denne unngåelsen bidrar også til en undertrykkelse av språklig formidling og derfor også sosiale relasjoner (Bloodstein & Ratner, 2008)

Van Riper (1982) påpekte at selv den mest vellykkede "unngår" etter hvert finner denne byrden uutholdelig; stamming blir nesten en lettelse når den inntreffer. Et paradoks til dette er at kronisk unngåelse med tiden kan føre til en spiral av frykt for både situasjoner, mennesker, ord og stavelser; således kan situasjonen fornemmes vanskelig å tre ut av. Å flykte fra stammingen gjør stammingen bare mer skummel; blant annet fordi man ikke har mulighet til å teste realiteten. Et godt utviklet verktøy for å unngå stamming fjerner ikke den konstante frykten. Med andre ord kan "formålstjenlig" bruk av unngåelsesatferd resultere i at stammeøyeblikket opphører, men kan i det lange løp være atferdsforsterkende (Ward, 2006).

Typen av unngåelsesatferd

Med bakgrunn i Van Riper (1982) vil det nå pekes på de mest vanlige formene for unngåelsesatferd, og de viktigste kjennetegnene vil belyses. Da det ikke foreligger dekkende termer for alle begrepene i norsk litteratur, vil de bli referert til i engelsk terminologi.

Refusal behavior. Dette er atferd hvor personen som stammer vegrer seg for å entre ord eller kommunikative situasjoner hvor han frykter stamming vil oppstå. Fremtredende for denne type atferd er kontinuerlig estimering av sannsynlighet, og en søken etter måter å unngå å stamme på (Van Riper, 1982). De mest frekventerte handlingene for denne type atferd involverer erstatning og omskrivning, bruk av synonymer eller alternativ tankekoding. Noen personer som stammer utvikler et unormalt stort vokabular som et resultat av vane for å bytte ut ord. Det er ikke alltid denne ordbyttingen er vellykket, og i slike situasjoner oppleves talen deres som usammenhengende og meningsløs for tilhøreren (Van Riper, 1982).

Using odd ways of speaking. Andre strategier for å unngå å stamme kan være å bruke andre måter å snakke på. Noen som stammer tillegger stemmen en annen vri, eksempelvis med annen klang eller et monotont stemmeleie. Andre adopterer en annerledes dialekt eller aksent. Det å innta andre roller kan også være formålstjenlig hvis hensikten er å unngå å stamme.

Postponement. Noen personer som stammer kan utsette å snakke til frykten for å stamme i noen grad har avtatt, eller til de føler at de ikke kommer til å stamme. Å utsette å snakke innebærer flertallige strategier hvor personen som stammer søker å vinne tid uten å opptre mistenkelig. Herunder er det tale om fyllord likesom "ehm", "øh" eller å legge til kommunikasjonsfraser som eksempelvis "la meg se" eller "det jeg mener er..". Det kan også være tale om mer kroppslige aktiviteter som det å hoste, bruke håndbevegelser, reise seg og sette seg på "riktig" tidspunkt, eller late som om man tenker. Slike naturlige bevegelser blir adaptert og brukt for å maskere stammingen uten å tiltrekke oppmerksomhet (Douglass & Quarrington, 1952). Enkelte personer som stammer kan utsette stammingen uten å røre en muskel i lang tid, totalt lydløst, før ordet plutselig kommer. Van Riper (1982) refererte til dette som skjult, ikke-vokalisert stamming, noe som stemmer overens med Quarrington og Douglass (1960) tanker om tematikken. Videre pekte han på at det tilhører sjeldenheten å være så tolerant for stillhet, og at de fleste som stammer fyller dette kommunikasjonsgapet med en slags form for hørbar eller synlig atferd.

2.5.2 Douglass og Quarringtons (1952) studie om skjult og åpen stamming

Da en stor del av drøftingen skal ta utgangspunkt i en tidligere studie om skjult og åpen stamming, vil det i korte trekk bli presentert funn gjort i 1952 av Douglass og Quarrington. Disse funnene utspringer fra to år med kasusforskning på 20 personer med skjult og åpen stamming som søkte hjelp for sine vansker. Kroll (1977) sin publikasjon "*The differentiation of stutterers into interiorized and exteriorized groups*" tok sikte på å replikere denne studien i en kvantitativ surveyundersøkelse. Når det er aktuelt vil det vises til deres funn.

Familiær bakgrunn

Personen med skjult stamming synes å komme fra en familie som streber etter å oppnå høyere sosial status. Oppveksten bærer gjerne preg av en oppdragelse som søker å fostre et barn som kan opprettholde og styrke den sosiale statusen til familien, slik Douglass og Quarrington (1952) ser det. I lys av dette vil personen med skjult stamming ofte komme fra familier hvor det er høye forventninger og tidlig oppmerksomhet mot tale og språk. Når Douglass og Quarrington (1952) fremstiller familien til personer med åpen stamming finner de større spredning her, men et gjennomgående trekk er en oppvekst mindre preget av krav og press.

Kommunikasjonsmål

Douglass og Quarrington (1952) fant at begge undergrupper fryktet talesituasjoner, men på forskjellig grunnlag. Den typiske personen med åpen stamming fryktet også stammeøyeblikk; han vil forsøke å tiltrekke seg minst mulig oppmerksomhet ved å minimere unormal atferd. På tross av denne frykten valgte vedkommende likevel å pløye seg gjennom kommunikasjonen, selv om stamming kunne oppstå. Hovedmålet i kommunikasjonen er nettopp selvtutfoldelse og genuin uttrykkelse. Å unngå stamming var et aspekt som kom i annen rekke. I motsetning til dette fant de at personen med skjult stamming har som overordnet mål å unngå stamming for enhver pris. Dette målet overskygget ønsket om å si hva han ville.

Bevissthet og bekymring til stamming

Personer med åpen stamming var i denne studien mindre bevisst sine talevansker. Personer med skjult stamming ble derimot karakterisert ved konstant bevissthet, både om sin talevanske og eventuelle truende talesituasjoner. Dette er i motsetning til hva Kroll (1977) fant; personer med åpen stamming var signifikant mer bevisst sine talevansker enn de som skjulte den. Når det gjelder bekymring, pekte Douglass og Quarrington (1952) på at skjult stamming gjerne reflekterte sensitivitet og en overdrevet grad av bekymring rettet mot

unormale lyder eller bevegelser. Personen med åpen stamming er derimot ikke typisk bekymret for hvordan verden rundt oppfatter ham. Kroll (1977) på sin side fant ingen forskjell i bekymring mellom gruppene.

2.5.3 Behandling av skjult stamming

Conture (1990) peker på at logopeder ofte finner det vanskelig å behandle personer som objektivt sett taler flytende, men subjektivt sett føler de stammer. Ward (2006) fremhever betydningen av en kognitiv tilnærming til behandling for personer som skjuler sin stamming. Ved å eksplorere underliggende følelser og de bekymringene individet har, kan man frembringe en forandring i personens egen selvoppfatning og bidra til at stammingen blir mer synlig. Kroll (1977) viste tidlig til at det var behov for nye terapiformer som ivaretar de aspektene som skjult stamming rommer. En førsteprioritet vil være å modifisere holdninger heller enn tale. Å behandle tale vil i første omgang omhandle flytskapende teknikker som tar sikte på å utvikle verktøy for å kontrollere stammingen.

For personer med skjult stamming er unngåelsesatferd en fremtredende del av denne vansken. Sheehan (1970) tilnærmet seg stammebehandling ved å relære personer som stammer sitt syn på egen tale, slik at stamming ikke lenger var ansett som noe å unngå. I tråd med dette kan frivillig stamming bidra til å minske frykt for å stamme og minske behovet for å bruke unngåelsesatferd (Johnson, 1959, Van Riper, 1973).

Levy (1987) og senere Everard og Cheasman (2013) vektla betydningen av gruppeterapi for behandling av personer med skjult stamming. Det er antatt at personer med skjult stamming kan føle seg isolert i større grad enn de som stammer åpent, fordi de er så opptatte av å holde denne vansken hemmelig (Levy, 1987). Å møte andre med samme vanske kan derimot redusere følelse av skyld og normalisere problemet.

3 METODISK RAMME

I det følgende vil studiens forskningsramme og metodiske tilnærming skisseres. Avgjørelser tatt i denne sammenheng vil bli redegjort for, og sett i forbindelse med studiens hensikt og problemstilling. Undersøkingsopplegget i denne studien artet seg som et eksplorerende multipelt kasusdesign. Nedenfor vil det ses nærmere på de metodiske og strategiske valgene som er foretatt for å kunne svare på problemstillingen. Disse valgene er vurdert og klargjort for å blant annet ivareta studiens validitet, reliabilitet og generaliseringsmulighet. Endelig vil oppgaven ta for seg de grep som er gjort for å fremme god etisk forskningsskikk i prosjektet.

3.1 Forskningsmetode og -design

Metodelæren legger føringer for hvorledes rammene rundt et forskningsprosjekt kan legges til rette (Befring, 2015). Videre blir metode ansett som et redskap for å se virkeligheten bedre (Kvale og Brinkmann, 2009). Det er herunder tale om ulike systematiske fremgangsmåter brukt for å utføre et forskningsarbeid. Komponenter i et forskningsdesign vil innbefatte klargjøringen av problemstilling, undersøkelsens oppbygging, fremgangsmåter for innsamling av data og retningslinjer for dataanalyse og –tolkning. Et forskningsdesign vil således innebære en sammensetning av ulike metodiske tilnærminger.

Man skiller grovt sett mellom to ulike forskningsmetoder, men det opereres ofte ikke med hårfine grenser. En kvantitativ tilnærming prioriterer utbredelse og mengder, mens man i kvalitative metoder ønsker å gå i dybden og vektlegge betydningsinnhold (Thaagaard, 2009). Da det var et ønske å kartlegge fenomenet på dybdenivå og samtidig frembringe sammenlignbare data, munnet dette prosjektet ut i en todelt datainnsamlingsmetode. For det første kvalitative forskningsdata basert på personlige intervjuer, og for det andre kvantitative data basert på en kartleggingstest. Befring (2015) peker på at forskningsmetodisk eklektisme vil innebære en utvelgelse av de metodene som best tjener forskningsformålet.

3.2 Kasusstudien

I denne studien er det valgt ut seks forskjellige kasus, som videre er delt inn i to undergrupper. Skjult stamming som den ene undergruppen, representerer et avgrenset og lite utforsket område. Som påpekt foran har hovedformålet vært å sammenligne disse

undergruppene og kasesene på flere plan for å få økt kunnskap om skjult stamming. Det har vært et ønske å kartlegge og formidle deres opplevelse, håndtering og egenbehandling av sin vanske.

3.2.1 Kasusstudien som avgrenset

Kasusstudier er avgrenset til et tydelig studieobjekt. En studie kan kun omfatte ett enkelt, to eller flere kasus, hvor det siste gjerne omtales som multippelt kasusdesign. Nytteverdien av å ta i bruk et multippelt kasusdesign ble viktig i denne studien da det gir muligheter til å trekke slutninger hvis to eller flere kasus sammenfaller, eller *konvergerer* (Yin, 2012). En slik analyse er vurdert formålstjenlig for denne studien, da hensikten har vært å sammenligne to undergrupper innen samme vanske: åpen og skjult stamming. Hvis en informants ytring blir understøttet fra flere hold, vil uttalelsen kunne stå sterkere og føre til at man i større grad kan trekke slutninger. For å oppnå reliable data om likheter og forskjeller, har det vært essensielt å inkludere så mange kasus som mulig i denne studien. Som her ble til sammen seks kasus. Hvis dataene til flere av studiens kasuser konvergerer, kan man ha empirisk grunnlag for å referere til en overførbar studie (Yin, 2012).

3.2.2 Kasusstudien som dybdeforstående

Kasusstudium innebærer intensive studier av få personer, institusjoner eller hendelser (Befring, 2015). Den overordnede hensikten ved kasusstudier er å utlede dybdeforståelse av ulike kasus i den virkelige verden (Yin, 2012). Den nærhet slik type forskning gir vil kunne være av stor betydning for å produsere innsiktsfull og dyp forståelse om hvordan skjult stamming kan forstås og oppleves. I tråd med dette er jeg som forsker opptatt av å besvare "hvordan"- og "hvorfor"-spørsmål. Målet er detaljert kunnskap om de individuelle variasjonene mellom de som stammer, og ikke minst hva som virker for hvem under hvilke betingelser (Ramian, 2007). Det er gjerne tale om en dybdeundersøkelse av et avgrenset problemområde, i denne studien skjult stamming. I tråd med Befring (2015) gir slik forskning gjerne mulighet for dataintensiv undersøkelse. For å belyse de seks kasesene og for å samle inn nyttig informasjon om hvert enkelt kasus, er det nyttet både intervju og testmateriale.

3.2.2 Kasusstudien som eksplorerende

Når det foreligger lite forhåndskunnskap om et fenomen kan det være aktuelt med en eksplorerende studie. Som tidligere belyst er skjult stamming i mindre grad blitt gjenstand for forskning, og bygger dermed på et snevert teorigrunnlag. Det vil det her være tale om en rekognosering av et lite kartlagt område (Befring, 2015). De oppdagelsene man i slik sammenheng avdekker, kan være et verdifullt bidrag til empirisk kunnskap og nye ideer, samt legge føringer for videre forskning. I forskningsøyemed blir en slik tilnærming gjerne omtalt som *induktiv*. En *induktiv tilnærming*, i motsetning til en *deduktiv*, baserer seg i begrenset grad på tilgjengelig teoridanning (Befring, 2007). Til tross for at det finnes noe faglitteratur om skjult stamming, er dette flere tiår gammelt og utgjør en dråpe i havet sammenlignet med litteratur om ordinær stamming.

I samsvar med det overnevnte viser Befring (2015) til pilotarbeid eller *forundersøkelser*. Slike studier kan være nødvendige og relevante for å ekspandere de oppfattelser som foreligger på et forskningsfelt. Det er ofte innarbeidede og prefererte fagområder som blir gjenstand for forskning, til tross for at samfunnet stadig er i utvikling og det etableres nye problemstillinger. I lys av dette peker Befring (2007) på at det alltid vil være et behov for ”...*et korrektiv til den formaliserte forskningsbaserte kunnskapen*”. Skjult stamming er i denne sammenheng korrektivet, hvor det magre forskningsgrunnlaget gjenspeiler et mangelfullt kunnskapsnivå om fenomenet. På mange måter har kanskje skjult stamming blitt satt i skyggen sammenlignet med forskning på ”ordinær” stamming. Å innhente empiriske data om dette fenomenet kan derfor være viktig for å klargjøre fremtidige problemstillinger og metoder for et større prosjekt.

Kasusstudier er relevante i søken om kunnskap om sjeldne fenomener (Befring, 2007). Når fenomenet skjult stamming er lite kjent i samfunnet, er en slik tilnærming høyst aktuell for denne studien. Kasusstudiet er skreddersydd til å studere enkeltstående fenomener, derfor peker Ramian (2007) på at en slik tilnærming er uunnværlig når det er tale om å forske på sjeldne sykdommer eller vansker. Blant annet fordi mye eksperimentell forskning kan preges av tilfeldige funn eller målingsfeil, blir kasusstudier et verdifullt supplement til kunnskap da man får fyldige svar. Studien bygger på førstehåndserfaring og beskrivelse fra informantenes egen opplevelse av fenomenet, og vil slikt sett være i tråd med dette.

3.2.3 Kasusstudien som triangulerende

For å styrke kasusstudiets reliabilitet og validitet kan det anvendes både kvalitative og kvantitative data; for eksempel intervju, observasjon, testing eller bruk av spørreskjema (Yin, 2012, Ramian, 2007). Når man ved hjelp av ulike metoder, flere forskjellige kasus eller flere forskjellige datakilder belyser det samme fenomenet kalles det gjerne *triangulering* (Yin, 2012). I kasusstudier vil ofte én type datainnsamling være for usikkert da mange variabler er ukontrollerbare. Dette er noe av begrunnelsen for å kombinere to innsamlingsmetoder. Det er ønskelig at de ulike dataene underbygger de samme konklusjoner, eller *konvergerer*, slik leseren tidligere har blitt gjort oppmerksom på. Til tross for at studien har triangulerende trekk, har det vært et bevisst valg å begrense mengden av data for å enklere se sammenhenger og trekke slutninger. Spesielt har dette vært gjort med tanke på at jeg er en uerfaren forsker, og at masterprosjektet er å regne som en forholdsvis liten studie. I lys av dette er det derfor ikke tatt sikte på å analysere data på en kvantitativ måte, da de da de er ment som en ren mengdevurdering og for å understøtte intervjudata.

3.2.4 Kasusstudien som replikerende

Med replikasjon menes å etterprøve eller reprodusere tidligere utført forskning. Befring (2015) viser til at undersøkelser av eldre dato kan utgjøre et godt faglig og metodisk grunnlag for å belyse et aktuelt tema. Det ble derfor vurdert som verdifullt å ta utgangspunkt i Douglass og Quarringtons (1952) studie om åpen og skjult stamming, selv om den er flere tiår gammel.

Gall et al. (2007) peker på at det kan være hensiktsmessig å replikere tidligere forskningsarbeid for å etterprøve funn og konklusjoner i såkalte milepælstudier. Kasusstudier er i følge Ramian (2007) særs relevante for å etterprøve teori, som data kan styrke, svekke eller nyansere. Funnene i denne studien kan gi faglig støtte til Douglass og Quarrington (1952) hvis de samsvarer med deres konklusjoner. Hvis dataene fra mine informanter derimot ikke harmonerer med deres funn, kan dette resultere i nye faglige perspektiver eller influere praksisen i større grad enn tidligere.

Å gape over alle aspekter ved tidligere utført forskningsarbeid kan være lite formålstjenlig, spesielt i studentforskningen. Dog, ved å utvelge enkelte aspekter og gjøre et faglig utsnitt av en større undersøkelse kan man derimot foreta en *delreplikasjon* (Befring, 2015).

Denne studien er derfor delvis inspirert og bygger på utvalgte funn av den tidligere studien, men vil også ta sikte på å se utenfor denne rammen, for å se om fenomenet har endret seg.

3.2.5 Kvantitativ og kvalitativ tilnærming i kasesstudier

Ramian (2007) peker på at kasesstudier i stor grad visker ut skillet mellom kvalitativ og kvantitative tilnærminger, da det blant annet innbefatter bruk av mange datakilder. Det er derfor ikke av interesse å gå i dybden, men kun å gi leseren en kort beskrivelse av de viktigste kjennetegnene og forskjellene. Når studien i størst grad benytter en kvalitativ datainnsamlingsmetode, vil dette således være hovedfokus.

Kvalitativ tilnærming kan være hensiktsmessig i forskning hvor formålet er å kartlegge personers unike oppfatninger og opplevelser, eller hvor man ønsker å forske på et kulturelt eller sosialt fenomen (Gall et al, 2007). En kvalitativ tilnærming kan således bidra til at et forskningsprosjekt gir innsikt i personens opplevelser av sin hverdag, og hvordan vedkommende forholder seg til denne (Dalen, 2011). Informantens handlemåter kan også være gjenstand for oppmerksomhet i kvalitative studier. Når hensikten er å forstå hvilke prosesser som fører til ulike hendelser og handlinger, sammenfaller dette med formålet for denne studien. En god forståelse av disse prosessene i forskningsøyemed, kan munne ut i en identifisering av uventede fenomener og medvirkende faktorer, som kan gi grobunn for nye begreper og teorier (Befring, 2015).

Det kan være hensiktsmessig å se hvordan det kvalitative adskiller seg fra den kvantitative. Grønmo (2004) belyser tre forhold som skiller disse metodene; For det første vil den kvalitative problemstillingen være rettet mot analytiske beskrivelser, mens problemstillingene i kvantitativ forskning har fokus på statistiske generaliseringer. Denne studien har et analytisk perspektiv ved at den tar for seg underliggende komponenter til forståelse av livssammenhenger. Studien omfatter også mengdevurderinger, men ikke i en slik grad at det blir utpreget generaliserende. Det andre forholdet Grønmo (2004) belyser er en fleksibilitet hvor kvalitative metoder har fortrinn fremfor de kvantitative; opplegget kan endres i løpet av studien på bakgrunn av nye erfaringer og utfordringer underveis. Etter å ha gjennomført intervjuene ble det nødvendig å endre den kategoriske inndelingen noe, slik at den passet til funnene. Endelig peker Grønmo (2004) på nærheten mellom forsker og informant som karakteristisk for kvalitativ metode. Denne nærheten var viktig for å på kort tid etablere et tillitsforhold mellom meg og mine informanter, og dermed legge grunnlaget for den

dybdeforståelsen som var ønsket. Senere i metodekapittelet skal det sees nærmere på dette aspektet knyttet til relasjonsbygging i intervjusituasjonen.

3.2.6 Samtale som forskning

Forskningsintervjuet skiller seg fra den vanlige, dagligdagse samtalen ved at førstnevnte vil ha klare mål og hensikter. Til tross for at forskningsintervjuet bygger på en hverdagslig konversasjon, er intervjuet først og fremst en profesjonell samtale som søker å "...forstå verden sett fra intervjupersonenes side" (Kvale og Brinkmann 2009, s. 21). Da det har vært et overordnet mål å få et innblikk i denne livsverdenen ble intervju et naturlig valg. Når Thagaard (2009) dessuten argumenterer for at intervju kan frembringe fyldig og omfattende svar, kan det gi et godt bilde av hvordan personer som stammer opplever sin situasjon. De fyldige skildringene som fremkom var verdifulle for studien da de munnet ut i kunnskap om sammenhenger, erfaringer og tanker rundt det å skjule eller å ikke skjule stammingen sin.

Det er viktig å strukturere og skreddersy utformingen slik at det enkelte intervju er i tråd med hensikten. Kvalitative forskningsintervju kan forløpe på seg på ulike måter; fra en ustrukturert samtale om forhåndsbestemte temaer til strukturerte intervjuer hvor spørsmålene er fastlagt og stilles i en bestemt rekkefølge. I denne studien ble det valgt å gjennomføre semi-strukturerte intervju. Denne varianten innebærer forutbestemte spørsmål i en rekkefølge som kan endres for å følge informantens fortelling (Thagaard, 2009). Å velge en slik intervjuform resulterte i at intervjuseansen forløp som en samtale med faglig preg og rom for å utdype enkelte temaer. Samtidig var det viktig at alle informantene fikk de samme spørsmålene, nettopp for å kunne sammenligne de ulike svarene som fremkom. Ved å sammenligne testresultater var det ønsket å bidra til mer reliable og sammenligningsbare data.

3.2.7 Fenomenologi

Hensikten med denne studien har vært å få en dybdeforståelse av personer som stammer sitt mønster av tankesett og handlinger, samt oppfattelse av egen vanske. Det var et ønske å la informantens subjektive forståelse tre frem, noe som er i tråd med en *fenomenologisk* tilnærming. Ved hjelp av det kvalitative forskningsintervjuet i studien ble det etablert innsyn i den subjektive oppfatningen, samt intensjoner og begrunnelser som ligger til grunn i ulike situasjoner (Befring, 2015). Dog kan en utfordring ved dette perspektivet være å se forbi subjektive oppfatninger og egen forståelse for et fenomen (Gall et al., 2007). Forskeren må

etterstrebe et møte med informanten som er så objektivt som mulig og legge til side sin egen forforståelse:

Forforståelse

”It is difficult for those who have not possessed or been possessed by the disorder to appreciate its impact on the stuttrer’s self-concepts, his roles, his way of living” (Van Riper, 1982 s.1).

Som en person som stammer er det naturlig å reflektere rundt hvordan dette kan spille inn på studiens utfall. Det kan være verdifullt å ha førstehåndskunnskap om hvordan det er å ha en talevanske, både i form av egne erfaringer, tanker og refleksjoner. Dette gjør det lettere å relatere seg til informantenes beretninger. På den annen siden kan det også være en fallgrube. Faren for å trekke slutninger og å sammenligne vil alltid vil være til stede; og herunder stilles det ekstra krav til meg som forsker. Det er har vært viktig å kontinuerlig etterstrebe distanse, objektivitet og et utenfra-perspektiv. Alle har sin egen unike opplevelse av det å stamme, og det er nettopp denne oppgaven forsøker å fange.

Flere av informantene fortalte at det gav trygghet at jeg delte mange av de samme opplevelsene. En av informantene fortalte at han lenge hadde ønsket å stille opp i et intervju for å fortelle om sin situasjon, men grunnet sin frykt for tomannssamtaler hadde han unngått dette. En annen fortalte at det var rom for å åpne seg, nettopp fordi hun følte jeg ville forstå. Dette gav grunnlag for refleksjon; Kanskje var det enklere for meg å komme i relasjon til informantene nettopp på grunn av vår felles plattform.

3.3 Før datainnsamling

De hensyn som blir tatt før datainnsamlingen utgjør et viktig grunnlag for videre arbeid. Det vil her redegjøres for vesentlige hensyn som ble tatt og valg som ble gjort i utvalget av informanter og ved utarbeiding av intervju spørsmål. Dette ble gjort for å sikre valide og reliable forskningsdata.

3.3.1 Utvalg

Valg av informanter skjedde i samarbeid med henholdsvis Statped og Norsk Interesseforening for Stamme (heretter NIFS). Dette inkluderte en utlysning på NIFSs Facebook-side etter

avtale med styret. For en adekvat behandling av problemstillingen var det, som tidligere nevnt, ønskelig med tre informanter per undergruppe; til sammen seks informanter med henholdsvis åpen og skjult stamming.

Inklusjon- og eksklusjonskriterier

Da skjult stamming er et forholdsvis ukjent fenomen, var det ikke rimelig å være rigid i mine inklusjons- og eksklusjonskriterier når det omhandlet denne undergruppen. Mine tanker om temaet var at hver enkelt person som skjuler stammingen har noe verdifullt å bidra med. Det samme gjaldt informantene med åpen stamming. I forskningsprosjektet ble derfor kun to eksklusjonskriterier lagt til grunn:

- Ikke under 16 år
- Ikke deltatt på McGuire-kurs.

Som påpekt tidligere har det vært av hensikt å oppnå en dypere forståelse av personens opplevelser og refleksjoner. Her er det av betydning at stammingen har vært til stede over lengre tid slik at intervjuet gjenspeiler reflekterte tanker og holdninger. Med tanke på modenhet og evne til refleksjon var det viktig at informantene hadde fylt 16 år. Hva angår deltagelse på McGuire-kurs, er dette et behandlingsprogram som jobber med å nettopp minske unngåelse og som oppfordrer til å entre fryktede situasjoner. Det var ønskelig å få frem ufargede og nyanserte svar som reflekterte et livslangt mønster av stammeatferd, og ikke utfallet av et behandlingsprogram.

Mine informanter

	Kjønn	Alder	Type stamming
Informant 1	Mann	40-50	Åpen
Informant 2	Mann	20-30	Åpen
Informant 3	Mann	70-80	Åpen
Informant 4	Mann	30-40	Skjult
Informant 5	Kvinne	30-40	Skjult
Informant 6	Kvinne	20-30	Skjult

Det er valgt å sette opp informantene med tilhørende kjennetegn i en tabell for å gi en lett gjenkjennelig oversikt. For enkelthets skyld hører derfor informanter fra 1 til 3 til kategorien med åpen stamming, mens de som er nummerert fra 4 til 6 har skjult stamming. Videre er

informantene fra 1 til 4 menn, mens de to siste er kvinner. Det var kun tre henvendelser fra personer med skjult stamming, mens flere med åpen stamming tok kontakt. En kunne dermed velge de beste kandidatene for sistnevnte gruppe. Kandidatseleksjon ble videre foretatt for å oppnå et bredt aldersspenn. Dette for å best mulig reflektere populasjonen av personer som stammer. I tillegg kunne det gi et sammenligningsgrunnlag for å se om den åpne eller skjulte stammingen har forandret seg med alder.

3.3.2 Utarbeidelse av intervjuguide

I utarbeidelsen av intervjuguiden ble det vektlagt en stor andel tydelige og konkrete spørsmål. Samtidig ønsket jeg også å fremme frie assosiasjoner hos mine informanter. For å oppnå pålitelige svar var det viktig at jeg som intervjuer ikke stilte ledende spørsmål, eller hadde føringer om ”ønskelige svar”. Da det var vesentlig å kunne sammenligne de intervjusvarene som fremkom, var det av betydning at alle informantene fikk de samme spørsmålene. For å lære informantene å kjenne, og for å skape en trygg ramme, ble det fremmet en samtaleform under mine intervju. I tråd med dette ble spørsmålene stilt i den rekkefølgen det passet seg, og ikke spilte negativt inn på den oppnådde samtaleflyten. Det ble også lagt inn noen åpne spørsmål i innledningen av hvert tema, samt at enkelte spørsmål hadde stikkord eller oppfølgingsspørsmål i tilfelle intervjuet skulle ”kjøre seg fast”. Hvert spørsmål ble derfor nøye evaluert i samarbeid med veileder, og om nødvendig ble de omformulert for en best mulig ordlyd.

3.3.3 Gjennomføring av pilotintervju

Å gjennomføre en slags generalprøve før det ”store showet” er en velkjent tradisjon. I forskning ansees dette også som viktig og verdifullt for å få testet ut om alle deler av datainnsamlingsprosessen fungerer. I lys av dette ble det konkludert med at en slik gjennomføring ville være hensiktsmessig da jeg er en utrent intervjuer. En tilbakemelding om min prestasjon kunne gi meg uvurderlig kunnskap om egen rolle i intervjusituasjonen.

Pilotintervjuet ble gjennomført én uke før den ordinære datainnsamlingen startet. Da jeg var i en slik heldig posisjon at jeg hadde flere informanter enn nødvendig, kunne det gjennomføres pilotintervju med en person som stammet. De tilbakemeldingene som fremkom var basert på reelle erfaringer og tanker, og var derfor svært utslagsgivende for de avgjørelser som ble tatt i etterkant. Det ble ikke foretatt store endringer i intervjuguiden, men det fremkom verdifulle

tips om spørsmålene var gode nok ved å resultere i relevante svar. I tillegg ble det anledning til å vurdere om sammenhengen i intervjuet virket naturlig, og at overgangene var flytende. Endelig ga pilotinformanten gode tilbakemeldinger om egen fungering i intervjuet.

3.4 Under datainnsamling

3.4.1 Gjennomføring av intervjuene

Alle intervjuene ble tatt opp på taleopptaker, noe informantene ble informert om på forhånd. Intervjuene ble gjennomført i løpet av en fire-ukers periode, og de aller fleste fant sted på et kontor jeg disponerer. Når dette ikke var tilgjengelig, ble det benyttet et grupperom på universitetet. Et av intervjuene ble dessuten gjennomført på Skype grunnet lang reisevei. På forhånd var jeg noe skeptisk til denne formen for intervju; hvordan ville det bli å etablere en tillitsrelasjon over en PC-skjerm? Jeg var også bekymret for om gjennomføringen ville by på tekniske problemer, noe jeg utvilsomt så på som utfordrende. I etterkant ser jeg at disse bekymringene var ubegrunnet. Både tillitsetableringen og samtalen fløt godt, selv om det var noe lydforsinkelse som medførte at vi enkelte ganger begynte å snakke samtidig.

Intervjuene tok fra tre kvarter til én time å gjennomføre. Det var et mål for meg å etterstrebe en nøytral og åpen holdning. Jeg ønsket at mine informanter skulle oppfatte meg som forståelsesfull, og oppriktig interessert i svarene de ga. Alle informantene fikk noenlunde de samme formuleringene med et ønske om å stille gode oppfølgingsspørsmål. I etterkant ser jeg at jeg i større grad kunne fulgt opp informantenes ytring for å ivareta et svar med mest mulig fylde. Selv om det under intervjuet opplevdes som noe vanskelig å avbryte informanten, fikk informantene mulighet til å snakke fritt om hvert tema før spørsmålene ble stilt. Da hvert intervju var avsluttet skrev jeg straks ned tanker og refleksjoner som oppstod underveis; disse ga et kontekstuell grunnlag for senere drøfting.

3.4.2 Gjennomføring av kartleggingstest

Som tidligere opplyst, ble det også valgt å kombinere intervjuene med besvarelse av kartleggingsverktøyet Perceptions of Stuttering Inventory (PSI). Dette testmaterialet er utarbeidet av Woolf (1967) og karakteriserer kognitive og affektive komponenter ved stamming, herunder unngåelse, forventning og strev. Under testsituasjonen tar personen som

stammer stilling til om en påstand er karakteristisk for dem og krysser av hvis dette er tilfellet. For eksempel: "Unngår å snakke til autoritetspersoner" (unngåelse), "Gjentar en lyd eller et ord på en anstrengt måte" (strev) eller "Jeg tenker over om jeg vil stamme, eller hvordan jeg vil snakke hvis jeg begynner å stamme" (forventning).

Som tidligere redegjort for, har personer som skjuler stammingen ofte høy grad av unngåelsesatferd (Douglass & Quarrington, 1952; Kroll, 1978; Van Riper, 1982, Ward, 2006). Følgelig vil spørsmål av slik art kunne hjelpe og avdekke i hvilken grad unngåelses- og strevatferden er en del av stammeatferden til personer med åpen og skjult stamming. Ward (2006) peker på at en asymmetri i skåringen av PSI kan gi en pekepinn på vanskene. PSI ble derfor brukt som en retningslinje og en slags forsikring om at personene kunne plasseres innunder hver undergruppe. Det var antatt at mye unngåelse og lite strev ville antyde skjult stamming. En testskåre som viste det motsatte kunne på den annen side indikere at personen stammet åpent. Totalskåren av PSI kan også indikere noe om hvor mild eller alvorlig opplevelsen av stammingen i sin helhet er i den enkeltes liv (Woolf, 1967, Ward, 2006). Endelig har svarene fra kartleggingen vært nyttet for å se om de samsvarer med intervjudata.

PSI er en omfattende kartleggingstest som gjengir 60 spørsmål. I samråd med min veileder ble det derfor besluttet å halvere antall spørsmål, slik at materialet ikke skulle virke overveldende. De spørsmålene som syntes mest relevante ble derfor trukket ut, og satt inn i en lignende mal med samme type informasjon og avkrysningsbokser. I etterkant synes denne avgjørelsen klok, både med tanke på mine informanter og mengde datautfall. Testen ble tatt etter intervjuet av hovedsakelig to grunner; 1) Jeg ønsket ikke at intervjusvarene skulle bli farget av temaene i testmaterialet og 2) Intervjuet ledet til at informantene fikk mer informasjon om temaet og enklere kunne svare på testens spørsmål.

3.5 Etter datainnsamling

3.5.1 Transkribering av intervjudata

Forholdet mellom tekst og tale er ofte blitt gjenstand for oppmerksomhet i forskningsfeltet (Dalen, 2011). Innsamlet data fra intervjusekvenser kan virke både overveldende og uoversiktlig, og bør gjennomgå en utskriftsprosess hvor lydopptak munner ut i skreven tekst. De seks intervjuene ble transkribert straks etter gjennomføringen slik at samtalen var friskt i

minnet. Under transkriberingen laget jeg dessuten små notater i margin der umiddelbare tanker eller ideer gjorde seg gjeldende. Da transkriberingsarbeidet var fullført, valgte jeg å høre gjennom alle intervjuene på nytt. Samtidig leste jeg gjennom materialet for å fremme et helhetlig inntrykk, samt sikre at verdifull informasjon ikke hadde gått tapt. Denne prosessen opplevdes dessuten som et viktig ledd i den forestående analyseprosessen; blant annet medførte det at jeg ble bedre kjent med materialet og fikk gjennomgått dataene grundig.

3.5.2 Analyse

Mens for eksempel surveyundersøkelser benytter statistisk analyse for generalisering, tar kasusstudier sikte på teoretisk og logisk analyse (Ramian, 2007). Analyse av kvalitativt materiale kan gjøres ved å danne seg et helhetlig bilde av innholdet, samt merke seg karakteristiske temaer (Befring, 2015). Innenfor *tematisk analyse* har man som formål å fange opp det sentrale tematiske innholdet. Derfor blir det formålstjenlig å kategorisere temaene med utgangspunkt i studiens problemstilling og forskningsspørsmål. Min opplevelse var at disse grupperingene la et godt grunnlag for sammenligning og avdekking av mønstre.

I strukturering av dataene ble det valgt å benytte dataprogrammet NVivo for å kode intervjuene. Befring (2015) peker på at bruk av et slikt program kan bidra til å strukturere og organisere testmaterialet på en oversiktlig måte, og samtidig styrke objektiviteten av analyse og tolkning. I første omgang ble det opprettet ”noder” som var forenlig med studien som er delreplikert. Etter hvert som andre interessante funn gjorde seg gjeldende, innså jeg at jeg måtte utvide og tilpasse kategoriene til formålet. De omfattende kategoriene fikk tildelt såkalte ”barnenoder” eller underkategorier. For eksempel ble unngåelse delt inn i blant annet situasjons-, ord- eller fonemunngåelse. På denne måten var et overblikk i forhold til hvilken informant som ytret hva, kun et tastetrykk unna.

Datamateriale fra PSI ble på sin side opptalt og plassert i en tabell for å få oversikt over funnene. I tillegg ble det utarbeidet en graf som tydelig viste motsetninger mellom undergruppene.

3.6 Vurdering av datakvaliteten

I det følgende vil det ses nærmere på ulike kriterier som er relevante i bedømmingen av kvalitet og gyldighet i forskningsresultater. Som grunnlag for drøftingen vil Maxwells (1992)

kategorier for validitet i kvalitativ forskning, kombinert med Yin (2014) sine kriterier for kasusforskning presenteres. Drøftingen nedenfor tar kun for seg de kriteriene som synes relevante for prosjektet.

3.6.1 Måler studien det som er tilsiktet?

Yin (2014) fremhever at en del av kritikken mot kasusstudium har dreid seg om målingsproblematikken. Spørsmål om forskeren makter å utvikle et tilstrekkelig sett av måleinstrumenter, og samtidig være subjektiv i sin datainnsamling, er viktig for vurderingen av *begrepsvaliditeten* i et forskningsprosjekt. De teoretiske begrepene man anvender i forskning er viktige for både datainnsamling og analyse. Dette kan sees i forbindelse med Maxwells (1992) tanker om *teoretisk validitet*; i hvilken grad klarer forskeren å bygge bro mellom det teoretiske og praktiske planet? Hvorvidt forskeren makter å løfte data opp på et teoretisk nivå vil være utslagsgivende. Temaet som analyseres i denne studien har i begrenset grad vært gjenstand for forskning. Spesielt i norsk litteratur er det få eller ingen begreper som nyttes om fenomenet. Et aspekt som derfor har gjort seg gjeldende er; hvilke begreper skal brukes, og hvordan skal de operasjonaliseres? Innledningsvis har jeg forsøkt å redegjøre for hvilke aspekter og komponenter som ligger bak de enkelte begrep. Begrepsvaliditet vil si å utarbeide korrekt målingsoperasjonalisering for de aspektene som studeres (Yin, 2014). Dette kan ha vært en fallgrube for meg ved at jeg selv har kjent problematikken. Knyttet til begrepsvaliditet vil subjektivitet være gjenstand for oppmerksomhet ved at jeg står i fare for å definere begrepet med bakgrunn i egen vanske. Å etterstrebe et objektivt standpunkt har derfor vært viktig for best mulig å sikre validiteten i studien.

En bred form for begrepsvaliditet omfatter ikke kun målingsaspektet, men tar også i betraktning om utvalget er trukket riktig operasjonaliseringsmessig, samt antall observasjonsenheter. Datatriangulering kan bidra til å styrke validiteten da det fører til at flere kilder gir målinger om samme fenomen (Yin, 2014, Mathison, 1988). Denne studien er triangulerende i den grad det er benyttet to ulike type kilder av datainnsamling for å kartlegge fenomenet i tilstrekkelig grad. Ved å samle inn både intervju- og testdata har det blitt forsøkt å sette funnene opp mot hverandre. Hvis de samme funnene fremkommer i flere ulike typer datainnsamling vil dette kunne styrke validiteten i studien.

3.6.2 Blir dataene riktig gjengitt og forstått?

For å sikre den *deskriptive validiteten* er det av betydning at forskeren er så nøyaktig og korrekt som mulig i sin gjengivelse av informantens uttalelser (Maxwell, 1992). Hvorvidt dataene er korrekt fremstilt kan være utslagsgivende for selve tolknings- og analysegrunnlaget. At forskeren evner til å stille gode spørsmål under intervjuet, og kritiske spørsmål til egen nøyaktighet blir betydningsfullt. I den sammenheng er det av verdi å se kritisk på egen fungering i intervjusituasjonen. Har jeg stilt gode nok spørsmål og påfølgende; fikk informantene mulighet til å utdype sine beskrivelser? Ved å bruke et semi-strukturert intervju har jeg forsøkt å ivareta disse aspektene ved at jeg hadde mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål for helhetlige svar.

Å bruke taleopptaker vil avverge at verdifull informasjon kan gå tapt. For å sikre den deskriptive validiteten var det derfor ønskelig å ta opp intervjuene på bånd. Et par av opptakene hadde dessverre noe dårlig kvalitet, og bakgrunnsstøy svekket tidvis den deskriptive kvaliteten ved at noen ord var vanskelige å tyde. I tillegg hadde enkelte av informantene talebrudd som tidvis gjorde det vanskelig å tyde budskapet. Ved å bruke et transkriberingsprogram kunne jeg imidlertid justere tempo og fjerne uønsket støy, slik at informantens stemme ble tydeligere. Ved bruk av NVivo opplevde jeg dessuten at dataene ble samlet på en adekvat og formålsmessig måte. Kvale og Brinkmann (2009) viser til at forskeren alltid vil stå i fare for å miste verdifulle elementer, i form av blant annet non-verbale faktorer, etter at intervjuet er transkribert. Ved å benytte NVivo, samt inkludere små memos om disse faktorene, har jeg forsøkt å hindre at fordelaktig informasjon fra intervjuene har gått tapt.

3.6.3 Kan studien være overførbar?

En problematikk som særlig gjør seg gjeldende i både kvalitativ forskning og kasusstudier er hvorvidt funnene er generaliserbare utover de umiddelbare funnene (Yin, 2014). *Den eksterne validiteten* har lenge fungert som en stor barriere for å utøve kasusforskning; spesielt blir studier med kun ett kasus kritisert for å ha lite eller ingen overføringsverdi. Selv om kasusstudier ikke er lagt til rette for å være universelt generaliserende (Yin, 2014), var det et ønske å inkludere så mange informanter i studien som mulig. Dette i tråd med Thagaards (2009, s.18) argumentasjon om at studier med lite utvalg nettopp kan ha overførbarhet: «*På basis av analyse kan vi argumentere for at forståelsen av sosiale fenomener utviklet innenfor*

et prosjekt har overførbarehet til tilsvarende situasjoner». Til tross for at studien involverer få informanter sammenlignet med store kvantitative studier, kan altså deres formidlinger være overførbare og gjeldende for andre som stammer og opplever lignende vansker.

Ved å inkludere flere antall kasus, altså ulike informanter med samme type tilstand, kan man øke tilliten til dataenes pålitelighet og gyldighet (Yin, 2014). Slik type replikeringslogikk er en strategi som bruker teori til å bestemme om ulike kasus kan etterprøves. Det har blitt tatt utgangspunkt i tidligere forskning for å se om funnene kan sammenfalle med den teorien som da ble lagt frem. På denne måten vil hvert kasus som sammenfaller innad i en studie blant annet kunne styrke argumentasjonskraften og muligheten for hypotesetesting. I denne studien er det inkludert tre informanter med åpen stamming, og tre informanter med skjult stamming. At disse informantene uttrykker lignende opplevelser, erfaringer og handlingsmønstre vil dermed kunne styrke de funn som er blitt gjort.

3.6.4 Er funnene pålitelige?

Spørsmål om forskningsresultatenes troverdighet kan knyttes til studiens *reliabilitet*. Det stilles gjerne krav om etterprøvbarehet, slik at andre forskere kan reprodusere og gjenta studien (Kvale og Brinkmann, 2010). Innenfor kvalitativ forskning er et slikt krav alt annet enn uproblematisk; menneskelig atferd er ikke statisk og en lignende forskningssituasjon kan nødvendig gjenskapes på eksakt samme måte. Hvor stor er sannsynligheten for at en annen forsker ville kommet frem til eksakt samme resultat som meg med bakgrunn i samme metodevalg? En adekvat beskrivelse av forskningsprosessen og dens trinn kan resultere i en gjennomsiktighet i studiens fremgang; det har derfor vært et mål å klargjøre og begrunne de trinn og valg som er gjort.

3.7 Etiske hensyn og utfordringer

I enhver forskningspraksis foreligger det etiske hensyn man er pliktet til å ivareta. Det kvalitative forskningsintervju huser særegne problemstillinger knyttet til det personlige møtet mellom forsker og informant. Hva angår det spesialpedagogiske felt faller det seg naturlig at dette møtet gjerne involverer mennesker som lever med store utfordringer. I følgende avsnitt vil det redegjøres for etiske hensyn som synes særlig relevante for dette prosjektet.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2006) har utarbeidet noen etiske retningslinjer med hensikt å hjelpe forskere til å reflektere over sine etiske oppfatninger og holdninger. Det heter seg blant annet at man skal ”...*unngå skade og alvorlige belastninger*” (NESH, 2006 s. 12). Som forsker foreligger det altså et ansvar om å avveie risikoen for mindre eller større belastninger. Som tidligere redegjort for er stamming en vanske bestående av blant annet psykologiske og følelsesmessige komponenter. Man kommer ikke utenom det faktum at stamming er et personlig og sensitivt tema. Som forsker vil dette stille krav til meg når det gjelder en balansering av å omtale følsomme temaer, samt sikre best mulig utfall av data. Videre kan det være fare for å vekke vonde tanker eller følelser informantene om mulig har fortrenget, eller tidligere unnlatt å snakke om. NESH (2006) viser til at informantene bør få tilbud om å bearbeide disse problemene i etterkant. For å sikre ivaretagelse av dette har jeg fortalt mine informanter at de når som helst kan ta kontakt med meg om de har noen videre spørsmål, eller ønsker å drøfte noe.

Det heter seg at ”...*forskeren skal vise tilbørlig respekt for individets privatliv*” (NESH, 2006 s. 19). Herunder belyses det at forskeren bør utvise aktelse for privatlivets fred og uønsket innsyn. Når dette videre dreier seg om følelsesmessige forhold, sykdom og helse faller det seg naturlig at disse aspekter bør hensyntas i studien. En slik ivaretagelse kan sikres ved å etterstrebe god planlegging; eksempelvis ved å utarbeide en intervjuguide som går i dybden, men som ikke bryter med det aktuelle prinsippet. Endelig er det av viktighet at man som forsker er innforstått med at intervjuet ikke er en terapisesjon (Dalen, 2011).

Corbin og Strauss (2008) belyser ulike områder som kan utgjøre etiske vansker ved kvalitativ forskning. Et felt som gjør seg særs gjeldende for mitt prosjekt omtales under personlig og profesjonell erfaring; hvordan spiller egen erfaring inn på utfallet av en datainnsamling? Dalen (2011) omtaler også utfordringer knyttet til dette under *solidaritetsproblemer*. Det belyses at solidaritetskonflikter kan påvirke formidlingen av forskningen. Som en person som stammer faller det seg naturlig å reflektere rundt dette. Endelig må dette prosjektet, i likhet med alle prosjekter som inneholder sensitive personopplysninger, meldes til NSD for godkjenning. Videre har informantene rett til informasjon om prosjektet og en mulighet til å trekke seg når som helst i prosessen (NESH, 2006).

3.8 Svakheter ved eget forskningsdesign

Først og fremst bør det vurderes om mine informanter faktisk passet til formålet. Kan man hevde at informantene med skjult stamming er fullt ut ”skjulte” når de tross alt er medlemmer av en stammeforening og er i kontakt med Statped? Det skal herunder påpekes at Douglass og Quarrington (1952) sin forskning tok utgangspunkt i personer som hadde tatt steget ut i behandlingsverden, men dette er likevel et interessant moment å dvele ved.

Et annet aspekt som også omhandler ”det skjulte” kan kanskje ha gitt målingsfeil i intervjusituasjonen. Er det slik at mine informanter med skjult stamming faktisk fikk formidlet alt de ville? Eller kan det hende at enkelte deler ved deres kommunikasjon var usynlig affisert av et innøvd mønster av unngåelse? På bakgrunn av dette kan det hende at de forskningsresultatene jeg har kommet frem til, kan ha svekket validiteten. Av den grunn var det verdifullt å gjennomføre en kartleggingstest for å sikre ytterligere data.

Kasusstudier tar for seg et avgrenset område, og i denne sammenheng ville det ikke være mulig å inkludere et overveldende antall kasus i studien. På den annen side: Ved å ta med så mange som seks kasus, kan det kritiseres for risikoen ved å ikke vie nok oppmerksomhet til hvert enkelt kasus. Videre kan det være kritikkverdig at en uerfaren forsker triangulerer med to datainnsamlingsmetoder, da dette stiller store krav til strukturering og behandling av data. Dette aspektet har blitt forsøkt ivaretatt ved hjelp av veileder, samt ved å bruke dataprogram i struktureringen.

Endelig er det aktuelt å se om forskningsdesignet kunne vært endret. Kunne det kvantitative aspektet ved studien vært gjort større og mer omfattende slik at hver datainnsamling utgjorde like stor del?

4 PRESENTASJON AV EMPIRISKE FUNN

I denne delen vil det bli presentert og kategorisert funn fra datamaterialet. Disse kategoriene er delvis influert fra tidligere forskning, men avspeiler også forskerspørsmålene, samt fellestrekk på tvers av kasesene. Den femdelte analysen tar sikte på å presentere temaer som angår: 1) Familiær bakgrunn, 2) Bekymring og frykt, 3) Bevissthet om egen stamming, 4) Kommunikasjon og 5) Unngåelse. I datamaterialets fremstilling vil det anvendes direkte sitater som markeres med kursiv, parallelt med en beskrivelse av de funn som ble gjort. Førstnevnte vil utgjøre en hoveddel, da det har vært intensjonen å fremme informantenes subjektive og særegne opplevelse av fenomenet. Funnene fra PSI vil bli systematisert og presentert avslutningsvis.

4.1 Familiær bakgrunn

I denne delpresentasjonen tas det sikte på å kartlegge hvilken familiær bakgrunn mine informanter har. For å få et innblikk i den enkelte informants sosioøkonomiske status spurte jeg om foreldrenes yrker og sosial status, samt opplevde krav til det å tale og prestere under oppveksten. Det ble også valgt å se utenfor denne rammen og inkludere andre sentrale faktorer i familiebakgrunnen.

4.1.1 Press og talekrav under oppveksten

Først og fremst var det ingen av mine informanter som oppga at sine foreldre hadde såkalte høystatus-yrker. Eksplisitt var det heller ingen av informantene som fortalte om noe press til å prestere under oppveksten. Generelt sett fortalte informantene om et alminnelig hjem med en normal oppvekst. Informant 2 sa følgende om press:

Nei, det har det ikke vært. Når vi har gjort vårt beste så har det vært greit, men samtidig hvis vi kommer til et punkt der vi ikke gidder å gjøre noe så fikk vi jo beskjed. Det synes jeg er veldig greit, at det blir på en sånn måte. Informant 2

Informant 4 meddelte heller ikke om særlig press under oppveksten, men tilføyer at han opplevde at naboene hadde høyere status enn hans familie:

Vi var de i min gate som hadde lavest status føler jeg, så jeg tror ikke det var noe press. Vi var ikke veldig opptatt av det. Foreldrene mine var heller opptatt av å fortelle oss at vi har ikke råd til så fin bil som naboene har og at vi ikke kan få sånne klær. Vi bodde i en gate med alle de som var sjefer og hadde høye stillinger. Så det var en del fokus på det rundt oss.

Informant 4

To av informantene med åpen stamming fortalte imidlertid at de har opplevd at mor eller nær slektning kommenterte mye rundt talen og stammingen. Min eldste informant, hvis barndom må sees i sammenheng med den tiden han vokste opp i, fortalte om flere episoder hvor det ble satt fokus på hans talevansker:

Jeg fikk jo beskjed noen ganger at nå skal vi ha gjester, så du må ikke stamme så den og den hører det. Mamma syntes det var veldig flaut å ha en guttunge som stammet. Informant 3

Informant 1 berettet om en lignende opplevelse med en nær slektning, som selv stammet:

Hver gang han traff meg så tok han meg til siden og sa; nå skal du høre her, nå skal ikke du stamme! Nå skal du gjøre sånn og sånn, også slutter du å stamme. Så hver gang jeg sa noe og stammet sa han "Nei ti still! Ikke stam". Det ble bare mer mas og stress av det. Informant 1

Et interessant funn er at samtlige informanter med skjult stamming hadde en annen opplevelse av dette; altså stikk motsatt av Douglass og Quarrington (1952) sine funn om at personer med skjult stamming opplevde mye talepress under oppveksten. De opplevelsene som gikk igjen hos de tre informantene var følelsen av at foreldrene ga de tid til å snakke, og bevisst ikke blandet seg inn eller kommenterte talen deres. Da jeg spurte informant 6 om hun hadde opplevd krav til prestering og å tale i hjemmet kom svaret konsist og klart:

Nei, det vil jeg ikke si altså. Absolutt ikke! Det var .. nei, jeg har hatt en helt vanlig oppvekst der jeg fikk - ikke sånne der frie tøyler - men det har på en måte ikke vært noen store forventninger da. Informant 6

4.1.2 Stamming i familien

I alt fire av seks informanter fortalte om stamming i nær familie. Dette omfattet samtlige informanter med åpen stamming; både informant 1 og 2 hadde en mor eller far som stammet. Informant 3 sin bestefar stammet betydelig hele livet. På den andre siden kunne verken informant 5 eller 6 fortelle om noe stamming i familie eller slekt. Informant 4 fortalte derimot

at faren hans hadde hatt samme skjulte form for stamming som ham selv, men at han var kvitt dette:

Det er ingen i familien som stammer nå. Men pappa han hadde, eller påsto at han hadde det samme problemet som meg. Men for han så brant det bare ut og forsvant. Informant 4

4.2 Bekymring og frykt

Alle informanter har i varierende grad gitt uttrykk for bekymring for egen stamming. En høy grad av bekymring var derimot særlig fremtredende hos de informantene som skjuler stammingen; ved flere anledninger nevnes det at de er bekymret for stammingen. Både informant 4 og 5 hadde mye fokus på at de bekymret seg for noe som i liten grad er synlig:

Jeg føler det er veldig vanskelig, fordi jeg føler nesten som jeg er en "fake". At jeg bekymrer meg for noe, som er nesten ikke er tilstede. Men jeg kan ikke ikke bekymre meg uansett.

Informant 5

Jeg har brukt så mye tid på å bekymre meg. Så jeg innser egentlig hvor mye det begrenser alt jeg gjør. Så selv om jeg har et veldig mildt taleproblem, så styrer det jo hverdagen min ekstremt. Hadde jeg hatt penger til å gjøre absolutt hva jeg ville, så hadde jeg likevel ikke gjort så mye, tror jeg. Informant 4

Informant 4 knyttet her bekymring for stamming opp mot innskrenkning av eget liv. For hans del blir bekymringen så rådende at det styrer flere valg i livet hans; blant annet fortalte han om at valg av skole og utdanning ble påvirket av stammingen;

Jeg hadde lyst til å begynne på idrettslinja, for jeg var veldig glad i sport, men det ble for mye allmennfag og for mye forelesninger og stå frem å prate så det droppet jeg. Så den yrkesretningen valgte jeg ikke bare på grunn av det. Så da ble det valg nummer to. Det var jo litt, jeg var litt dum når jeg valgte det bort egentlig. Informant 4

4.2.1 Lytterreaksjoner

Et av momentene som gikk igjen var bekymring i forhold til andres reaksjoner. Flere av informantene var bekymret for å bli ansett som dumme eller mindre intelligente, både på

bakgrunn av ikke-taleflyt eller ”falsk” taleflyt hvor talen affiseres av unngåelse. Informantene med åpen stamming la vekt på den synlige stammingen:

Ofte føler man seg jo dum når man står der og gaper og puster og blunker med øyene og ser både nord og sør og øst og vest samtidig. Så føles man litt kort og dum noen ganger. Det er kjipt. Man jo selvfølgelig fremstille seg selv som litt reflektert og oppegående sånn sett. Hvis jeg møter fremmede folk så tenker de nok ”hva er det som skjer?”. Og det er jo i den settingen der som er litt skremmende synes jeg, og mange ganger litt ekkel. Informant 1.

Og man har vel gjerne blitt trukket noen paralleller mellom det å stamme og det å være litt mindre kjapp i hodet da. Informant 3.

Informantene med skjult stamming ga uttrykk for bekymring i form av å 1) Ikke bli forstått, eller 2) Å bli tatt på alvor. Blant annet la alle informantene med skjult stamming vekt på at de bevisst har undertrykt kunnskap verbalt – og fortalte om den påfølgende bekymringen for å bli oppfattet som dum:

Og noen ganger er det situasjoner hvor jeg ikke bruker de ordene jeg hadde tenkt til å bruke, og det kan høres litt dumt ut. Informant 5.

Ofte har jeg ikke fått til å sagt det sånn som jeg egentlig vil, også har ikke folk skjønt hva jeg har ment. Når jeg ikke har fått til å fortelle det jeg egentlig mener, da kommer jo disse bekymringene. Tanker om at jeg er dum og at de tenker at jeg er dum. Å late som man ikke kan snakke når jeg kan det er vondt. Og det har fått meg til å føle meg dum. Informant 6.

Informant 4 fortalte om fremføringer på skolen hvor han i utgangspunktet hadde kunnskap, men ikke klarte å formidle det på grunn av den skjulte stammingen:

Så da blir jeg sett på som dummere, eller mindre smart enn man egentlig tenker at man er. Også tror jeg at når man skal sitte i en klasse og gruer seg veldig til å gjøre noe, så glemmer man å ha fokus på det man skal og det å følge med på de andre. Jeg brukte så mye energi på å bekymre meg og grue meg at det gikk ut over studiene. Informant 4

Samtlige informanter med skjult stamming har opplevd at andre har trivialisert deres vanske, og at deres bekymringer ikke har blitt tatt på alvor. Dette stod i kontrast til hva informantene med åpen stamming la vekt på; de har som regel blitt møtt med forståelse og aksept.

Informant 3 fortalte at folk i alminnelighet har hatt et romslig forhold til stammingen hans.

Informantene med skjult stamming har ofte ikke blitt tatt på alvor om de har valgt å fortelle om sin vanske. Da jeg spurte om hvilke reaksjoner de hadde fått fikk jeg i stor grad sammenfallende svar:

Altså da har jeg fått høre "jeg skjønner ikke hva du snakker om" eller "nei dette var merkelig". De forstår ikke at det er noe som hemmer meg på noen måte. "Men du har jo aldri noe problem med å snakke". Men så begynner jeg å fortelle de om situasjoner jeg unngår og da sier de bare "åja". Men de føler seg jo ikke brydd på noen måte eller tenker at dette blir vanskelig å forholde seg til eller. Jeg tror de bare glemmer det med én gang vi har snakket om det egentlig. Informant 4

"Neimen, du stammer ikke du har bare din egen "navn"-måte å snakke på" fikk jeg høre av en venn jeg fortalte det til. Og jeg tror hun mente det veldig snilt, men det var ikke det jeg ønsket å høre. Det var bare å si hysj hysj til noe jeg bekymret meg over og å trivialisere det. Informant 5

På bakgrunn av disse opplevelsene sa informant 5 at hun følte det var ubekvemmt å fortelle at hun var en person som stammer, selv om hun identifiserer seg som en. Hun belyste også et negativt aspekt ved å holde tett om vansken sin:

Jeg husker en gang jeg satt fast og den andre personen lo. Jeg er helt sikker på at hvis hun visste at jeg stammet, så ville hun ikke ledd. Men hun lo. Den følelsen sitter på skulderen min mange år senere fordi hun lo av meg da jeg strevde. Informant 5

4.2.2 Frykt

Et interessant funn er at informantene med åpen stamming i mindre grad talte om frykt da tematikken ble brakt på bane. Informant 2 fortalte at han ikke blir spesielt engstelig, men kan kjenne på frykt rett før han skal prate med nye mennesker. Også informant 1 meddelte at han kan grue seg til "small talk", men at han generelt sett ikke er engstelig. Hos informantene med skjult stamming syntes frykten å være gjennomsyrende i deres hverdag. Blant annet fortalte informant 5 om en ungdomstid preget av mye frykt og trakk paralleller til dagens situasjon:

Jeg har hatt veldig mye frykt. Veldig mye. Det var alt! Hvis vi tenker vurderingen, tanker og følelser før snakkingen. Alt handlet om det. Jeg har hatt frykt for alt som kunne hende, men som mest sannsynlig ikke skjedde. Men hva hvis? Hva hvis jeg står der og stammer? Hva

skjer neste gang når jeg skal svare på telefonen og klarer ikke si hallo? Hvordan klarer jeg det? Tanken om å stå på scenen eller å si noe spesielt på telefonen, fryktelig! Det å svare på telefonen og ikke kunne si "hallo". Jeg orker ikke å utsette meg for faren. Informant 5

Hun fortalte videre at frykten førte til at hun skapte store løgner; blant annet ved å late som hun var syk eller gjemme seg på steder hvor folk ikke kunne finne henne. Å ikke kunne vise at hun stammet, var styrefaktoren i livet hennes. Informant 4 belyste også en hverdag preget av frykt og forklarte at frykten var grunnen til skjulingen:

Det er jo derfor jeg skjuler det og ikke går inn i situasjoner fordi jeg synes det er, jeg har prøvd å forklare det, det er som å si "ta av deg alle klærne og løp gjennom Karl Johans gate" eller noe sånt. Det har noe med den pinligheten i det, at det er mange mennesker som ser på. Det er både flaut og ganske vondt samtidig. Så ja det er heller mer det, noen har sammenlignet det med å ha flyskrekk, men det stemmer ikke. Fordi det er veldig mange som har flyskrekk, og det er ikke pinlig på den måten. Informant 4

Uttalelsen ovenfor illustrerer godt hvordan stamming kan oppleves. For ham er det å stå fast i et stammeøyeblikk noe av det som er mest fryktet i hele verden. Både frykten og de vonde følelsene formidlet han som vanskelig.

4.3 Bevissthet om egen stamming

For å få et helhetlig svar om stamming og bevissthet spurte jeg blant annet informantene om hvor ofte de tenkte på stammingen sin. Det var noe sprik i svarene, og ingen utpregede sammenfallende svar i de to undergruppene. Stort sett svarte samtlige informanter at de sjeldent tenkte mye på stammingen sin. Informant 3 fortalte at stammingen har blitt en naturlig del av ham selv, slik som alt annet. Informant 1 og 2 uttrykte at det er situasjonsavhengig: begge to kan tenke endel på stammingen om de møter nye mennesker:

Det spørres igjen på situasjonen. Men ja, ikke så veldig ofte liksom. Mer hvis jeg er ute sosialt liksom, ute på byen og sånt noe. Men ikke sånn ellers. Informant 2

Informant 6 la vekt på at hun kan tenke mye på stammingen hvis hun har utfordrende dager:

Men jeg tenker ikke på stammingen min så veldig mye, jeg tenker på det mye hvis jeg har en mer utfordrende dag. Som i dag er det ikke en særlig utfordrende dag. Men da blir jeg mer bevisst over det og føler at hvordan jeg formulerer meg blir veldig utydlig. Informant 6

Et interessant aspekt dukket opp da informant 5 fortalte om hvordan det å skjule stammingen har blitt en automatisert prosess for henne:

Jeg føler noen ganger jeg mister kontrollen over skjulingen, og ikke stammingen. Det er som om noen skrur den opp, spesielt når jeg er stresset. Det er skikkelig vanskelig skru den ned igjen bevisst og veldig vanskelig å få kontroll over igjen. Det er skjulingen som jeg ikke har kontroll over. Så skjulingen er problemet og ikke stammingen. Den har fått sitt eget liv som gjør ting uten at jeg sier ifra. Det blir en automatisk respons og det er vanskelig å slå den av. Informant 5

4.3.1 Forventning om stamming

Bevissthet og forventning til stamming henger tett sammen. Hensikten bak å kartlegge informantenes forventning om stamming var å se nærmere på hvor bevisste de er sine stammeøyeblikk og hva de eventuelt gjør hvis de inntreffer. Svarene som fremkom differensierte på flere plan, men et hovedtrekk artet seg ved at informantene med åpen stamming i større grad ga uttrykk for å kunne forutse stammeøyeblikk:

Nesten hundre prosent. Kan vel si 99.9%. Da vet jeg at det her går ikke. Informant 1

Som oftest gjør jeg det. Sånn k-lyder og sånn vet jeg at det kommer til å komme. Hvis jeg tenker at det kommer, da kommer det. Informant 2

Informantene med skjult stamming hadde mer spredning i svarene, men to av tre peker på at de i mindre grad kan forutse stammingen:

Nei, som oftest kan jeg ikke forutse stammingen, det bare skjer det. Også gjør jeg noe raskt for å skjule det og så går jeg bare videre. Informant 5.

Jeg kan ikke forutse det sånn bestandig. Men hvis jeg for eksempel skal lese noe som står på et ark, så ser jeg jo at: OK her er det ord som jeg sliter med, og da kommer det jo tanker om at det ordet må jeg skifte ut. Informant 6

Informant 4 derimot ytret at han alltid kan forutse stammingen og på bakgrunn av dette tyr til mye unngåelse.

Det som er problemet mitt er at jeg går jo stort sett aldri inn i de situasjonene hvor jeg virkelig kjenner på meg at nå kommer dette til å ikke fungere. Jeg kjenner det jo i muskler, kjeve og hals. Informant 4

Videre fortalte han om hvilke fonemer som oppleves som vanskelige. Følgende ytring gjenspeiler også en oppvakt holdning mot ord og lyder:

Mine problem ligger på k, og de ordene der er verst egentlig. Men det er så rart for hvis jeg begynner å tenke på det så kan jo alle bokstaver eller ord være vanskelige. Eller jeg sliter aldri på vokaler, men så lenge det er konsonanter har jeg jo ingen garanti for at det ikke vil funke. Men jeg tror det er lettere at det går greit hvis ordet kommer inne i en setning enn om det er bare ett ord jeg skal si, eller starte med det. Informant 4

4.4 Kommunikasjon

4.4.1 Kommunikasjonsmål

Som påpekt fant både Douglass og Quarrington (1952) og Kroll (1977) at det overordnede målet i kommunikasjon for personer med skjult stamming var å unngå å stamme for enhver pris. For personer med åpen stamming var derimot det aller viktigste å få sagt det de ønsket, uavhengig av stammefrekvens. Funnene her ble som forventet og samsvarte med den tidligere forskningen. Alle informantene med åpen stamming svarte konsist ja da de fikk tildelt spørsmålet; er det viktigere for deg å si det du vil si, enn å unngå å stamme?

Ja, jeg er ganske sta og prinsippfast så stort sett så vet jeg hva jeg skal si, og da sier jeg det. Selv om det tar et kvarter så sier jeg det uansett! Og det kan kanskje være både en styrke og en svakhet. Det er jo en styrke at man tar den kampen mot seg selv. Men når du da står i køen på Rema og skal spørre om å få ta ut en femtilapp, samtidig som du betaler. Og det tar en halvtimes tid å få sagt det, selv om han bak kassen skjønner hva du skal si og gjentar det flere ganger "var det femti kroner" så skal jeg selv si femti kroner selv. Det er jo ikke bestandig like bra heller. Informant 1.

Informant 3 sitt svar var i tråd med hva de to andre informantene ytret. Han tildelte også sitt synspunkt en annen nyanse da han talte om viktigheten av å bli forstått.

Det er viktig å få sagt det jeg har lyst til å si. Samtidig er det viktig å få sagt det på en måte sånn at folk oppfatter det! Det viktigste er vel egentlig å få sagt det man skal si, også får man stamme så mye som man må for å få sagt det man skal. Informant 3.

Ovennevnte uttalelse står i kontrast til uttalelsene fra informantene med skjult stamming hvor samtlige svarte at det i praksis var viktigere å unngå å stamme. Et likhetstrekk mellom uttalelsene var at de derimot kunne ønske å si akkurat det de ville:

Det er det som er målet for meg. Å bare si det som jeg vil uten å avveie situasjonen. Jeg vet at det ikke er realiteten for meg, fordi jeg føler det er en god del av meg som ønsker å skjule fordi jeg kan. Jeg kan jo faktisk presentere meg som en person som er flytende. Informant 5.

Jeg skulle jo likt å si ja ja, at jeg gjør det. Men det gjør jeg nok ikke. Om jeg merker at jeg kan komme til å stamme tenker jeg ofte ”ja men det er jo egentlig ikke så viktig det jeg skal si”. Jeg vet jo at jeg har hatt mye ting jeg ville si, men det har virket bedre å være stille og ikke vises eller høres. Informant 6.

Jeg vil vel si at det stemmer jo ikke, fordi jeg unngår jo å si det jeg vil si egentlig. Spesielt hvis jeg vet jeg det blir problemer! Men jeg skulle jo ønske at jeg kunne si det jeg vil si. Og spesielt hvis jeg ser tilbake på barndommen og ungdomsårene hvor alle kule vitser jeg hadde på lur ble bare en dum vits. Det er ikke sånn du blir kul av. Informant 4.

4.4.2 “Small talk” eller foredrag?

Et overraskende funn som ble avdekket var at de to undergruppene differensierte i preferanse av talesituasjon. To av informantene med skjult stamming kunne fortelle at det å holde foredrag var mye mer fryktinngytende enn å skulle prate uformelt, men den tredje informanten opplevde begge situasjoner som vanskelige. Samtlige av informantene med åpen stamming fryktet heller såkalte ”small talk”-situasjoner i større grad enn å holde foredrag for flere mennesker. Informant 1, som har mye hørbar stamming, fortalte følgende:

Å stå foran på store møter og prate: det gjør meg ikke noen ting. Samme på fellesmøter på jobb når ledelsen er der og med fem-seks hundre stykker som hører på. Det gjør meg

ingenting å spørre om noe eller ta tak i ting der. Andre folk jeg snakker med som ikke stammer gruer seg lenge foran å snakke med så mange folk. Men jeg bryr meg ikke om det, og det er litt sært. Men small-talk, sitte to og to og prate, det er et mareritt synes jeg. Informant 1

Det å være ute på byen med nye folk og sånt, det synes jeg er litt vanskelig. De vet ikke hvem du er, og folk vet ikke helt hvordan de skal reagere. Også er det litt vanskeligheter med at de ikke skjønner hva jeg sier og sånt. Informant 2

De to andre informantene med åpen stamming delte en lignende oppfatning om det å formelt ta ordet. Både informant 2 og 3 pekte på at en slik situasjon kan innebære mindre tidspress:

Hvis jeg skal formelt ta ordet i en forsamling så går det stort sett greit. Uformell samtale rundt et bord kan være vanskeligere. Det å hoppe inn i en samtale og det stopper opp, det kan være virkelig vanskelig. Informant 3

Ja, altså på møter, så er det rolig og du får tid til å si det du skal si. Informant 2

I likhet med hva informant 2 fremmet over, pekte også informant 1 på at det å holde foredrag gir en viss ro og gjør at situasjonen er mindre stressende. Han vektla særlig betydning av å være forberedt og at dette gir en trygghet i talesituasjonen:

Det med kurs, der snakket jeg om et fag som jeg kunne, og jeg var godt forberedt. Jeg kan det jeg skal snakke om, og jeg har PowerPoint. Og da må jeg nesten legge inn stamming så de skal skjønne at jeg faktisk stammer. Informant 1

I motsetning til ovennevnte sitater fant informant 4 det lettere å kommunisere i sosiale situasjoner; for han var det flere utveier hvis han står overfor et stammeøyeblikk.

Grunnen til at jeg har holdt meg utenfor bransjen min i så mange år er egentlig fordi jeg vet at da kommer jeg opp i sånne situasjoner jeg ikke vet hva jeg er. Plutselig må jeg stå der og holde foredrag for en ny bedrift om et nytt konsept. Ikke vet jeg hva slags ord jeg kommer borti. Kanskje produktet heter noe jeg overhodet ikke klarer å si. I det sosiale så kan jeg alltid finne på et eller annet: jeg kan alltid bare slutte å prate, jeg kan si jeg må på do. Det er mange veier. Informant 4

Informant 6 berettet også om frykt for å fremføre eller holde foredrag:

Hvis jeg vet da at jeg skal presentere noe på jobben da er jeg jo bekymret, da går jeg ofte i lang tid før og tenker sånn der og får vondt i magen. Jeg har gruet jeg meg så intens at jeg har sagt jeg var dårlig og kommet med unnskyldninger. Alt for å slippe unna. Informant 6

4.5 Unngåelse

Et av hovedmålene i prosjektet var å kartlegge i hvilken grad og i hvilke situasjoner informantenes stammeatferd er preget av unngåelse. Størstedelen av intervjuene med informantene som skjuler sin stamming omhandlet naturligvis dette aspektet. Følgende kategori vil derfor utgjøre en betydelig del av datapresenteringen.

På spørsmål om informantene bruker enkelte triks eller knep for å unngå å stamme svarte alle med åpen stamming at de i mindre grad gjør dette. Informant 3 talte om at han jukser litt her og der, men i all hovedsak har lært å takle stammingen sin. Han fortalte at han ofte benytter frivillig stamming hvis han står overfor et stammeøyeblikk:

Hvis det er et ord som jeg vet skjærer seg så stammer jeg jo ikke på to ord etter hverandre, og da velger jeg litt frivillig stamming på det ordet før og så blir det andre bedre. Den har vært så selvfølgelig at jeg i stor grad har brukt den uten å tenke på det og den har vært en del av talemønsteret. Litt frivillig stamming her og der for å ikke stamme på de ordene som er vanskelige. At man velger å stamme litt på et annet ord. Jeg tror alle har nok noen sånne teknikker som de har brukt og lært seg på egen hånd. Informant 3

Informant 2 sa han brukte noen triks før, men at det ble for slitsomt å tenke på hver gang han pratet. Han ytret likevel at han forsøker å ikke vise stammingen sin i enkelte sosiale settinger, men at det ikke lar seg gjøre i lengden:

Altså hvis man er ute på byen, og møter man damer så prøver jeg jo å skjule det så lenge jeg kan. Men det går ikke så veldig lang tid før man skjønner at jeg stammer liksom. Informant 2

Informant 1 sa at han brukte enkelte knep, men at han ikke tror det er for å unngå å stamme:

Tror kanskje det er mer blitt stammingen min, enn unngåelse. Vanskelig å forklare. Men jeg viker med blikket, mye pusting og pesing, og sånne ting. Så kroppsspråket bruker jeg mye. Det blir mye sånn gaping og nikking og herjing med hodet. Informant 1

Informantene som stammer skjult berettet i større grad om hvordan unngåelse av stamming kontrollerer livet deres, på alle plan:

Så det jeg synes har vært viktig er å forstå alvoret i det å ha skjult stamming. Hvor mye det påvirker livet til de som har det. Alt fra valg av yrke, om du tar saltpølse eller ost på brødskiva hvis du må spørre om det, om du tar bussen eller taxi eller om du kjører selv. Altså jeg for eksempel, jeg går heller til byen enn å ta buss hvis det skulle være aktuelt. Så hvis noen sier til meg, skal vi ikke ta bussen hjem da, og det tar et kvarter å gå så går jeg heller hjem. Informant 4.

4.5.1 Situasjoner

Funnene her indikerer en tydelig forskjell i situasjonsunngåelsen til informantene med skjult og åpen stamming. Sistnevnte undergruppe fortalte om hendelser og situasjoner de har unngått eller trukket seg tilbake fra, men en fellesnevner var at dette ikke har styrt hverdagen.

Nei altså. Hvis vi har avdelingsmøter og tar runder rundt bordet så prøver jeg å holde det kort egentlig, men det er ikke sånn at jeg unngår det, eller at jeg unngår å si noe liksom. Og ikke når jeg er med venner heller. Informant 2.

Da må jeg nok tilbake til barndom og ungdom, det kan ha vært rett og slett å unngå talesituasjoner. Hvis jeg vet noen vet som ville le av meg som barn så lot jeg være å snakke så de hørte det. (...) Det kan nok hende i voksen alder at jeg har latt være å ta ordet når jeg skulle ha gjort det. Særlig hvis man sitter i periferien i en eller annen sak, så er det mest behagelig å ikke si noe. Men jeg tenker nok ikke på det sånn lenger. Informant 3.

Informant 4 fortalte om stor grad av situasjonsunngåelse, og knyttet dette opp mot frykt for enkelte ord:

Jeg har ingen naturlige arenaer hvor jeg kan komme i problemer fordi jeg unngår jo alt (...) Og hvis jeg hadde venner som var veldig opptatt at vi skulle spise middag på restaurant eller være sosiale hele tiden, så hadde jeg sikkert unngått det. For eksempel det å dra på kino da, men aldri bestille på forhånd. Vi skulle alltid bare gå ned å ta det der og da i luka. Og hvis en av oss skulle bestille så hadde det gjort meg nervøs for da vet jeg aldri hva slags film vi skal se, hva filmen heter, ikke sant. Det kan jo være engelsk og det er type bokstaver og ord jeg hater å bruke. Så det er bare sånne små ting som jeg ikke hadde giddi. Men jeg er ikke i en

situasjon hvor det er aktuelt. Jeg skulle bare ønske at jeg kunne kjøpe noe annet enn en halvliter på byen. Informant 4

Både informant 5 og 6 påpekte at de unngikk situasjoner i større grad tidligere, men fortsatt kan velge å trekke seg tilbake på grunn av stammingen. Spesielt trakk informant 5 frem at det var vanskelig å henge med i samtalen hvis det var mange samtaledeltagere involvert:

Jeg spiser veldig sjeldent lunsj i kantinen fordi jeg synes det er helt... jeg gidder ikke.. fordi ellers sitter jeg bare og holder meg stille. Det er veldig vanskelig å holde følge i samtalen, og finne ut når det er min tur og komme inn og få timingen riktig. Det er så vanskelig. Ofte sitter jeg alene eller med én annen også går det helt greit. Dette med å fortelle vitser også, det er klart mer utfordrende for mange som stammer. Det er veldig vanskelig å fortelle en god vits, og få til det riktig. Når må du si punchlinen liksom! Så da er det kanskje litt unngåelse, men igjen da synes jeg det er veldig balanse mellom eksponering og beskyttelse. Og jeg føler ikke at jeg må eksponere meg hele tiden, jeg får lov til å trekke meg tilbake av og til. Informant 5.

Informant 5 fortalte også om en tid da telefonunngåelse styrte arbeidsdagen:

Så da begynte jeg å gjemme eller glemme telefonen og bevisst slå den av eller la den ligge steder. Folk pleide å finne arbeidstelefonen min på rare steder og da ble det en liten spøk. At jeg pleide å glemme telefonen min hele tiden, men det var ikke en spøk for meg – jeg gjorde det bevisst. Da visste jeg at jeg kunne få to timer uten å bekymre meg for telefonen. For den kunne ringe, men den var bak en do eller på et skap et sted. Det var dumt. Informant 5

4.5.2 Ord- og fonemunngåelse

Å utvikle frykt for enkelte ord eller lyder kan være en del av stammingens utvikling. En person som stammer kan for eksempel frykte eller unngå et ord på bakgrunn av tidligere negative opplevelser hvor det samme ordet kneblet ham. Informant 5 fortalte at hun i større grad unngår ord enn situasjoner:

Hvis jeg planlegger å si noe, kan jeg plutselig innse jeg at "nei, men jeg kan ikke si dette ordet her, jeg må bytte!" Også er det tredje valget og det tredje ordet som er mulig for meg å si, ikke i nærheten så optimalt som det første. Setningen blir bare rar. Omveien er så lite ønskelig. Men jeg har ikke kunnet vise den delen av meg, og det er dumt. All den innsatsen! Og resultatet, for hva? Det skjer små omveier hundre ganger hver dag, ikke alle veier er så

konkrete og tydelige, men jeg vet at jeg endrer formuleringene kanskje i løpet av fem minutter kanskje skjer det 10 ganger. Og da føler jeg at det er så mye som skjer, og håndtere det, og at språket mitt begynner å bli mer og mer rotete og talehastighet går opp og alt begynner å gå i stykker. Informant 5

Informant 6 sin periode på skolen kan sies å være i ytterpunkt hva angår å bytte ut ord:

Altså, jeg husker jeg hadde en periode på ungdomsskolen der jeg droppet å snakke og skrev lapper i stedet. Da jeg var yngre var jeg nødt til å ta toget, og det å skulle kjøpe billett det var mitt verste mareritt, å skulle si hva stedet het! Så der hadde jeg med lapper og latet som at jeg var stum. Informant 6

Egennavn er gjerne ord man ikke kan bytte ut uten å vekke oppmerksomhet hos lytteren, slik som stedsnavnet informant 6 heller skrev på en lapp. Informant 4 beskrev noe lignende da han fortalte at han valgte bort en jobb grunnet navnet på bedriften:

Jeg vurderte en jobb i en bedrift som heter (navn), men allerede i det sekundet jeg begynte å tenke på navnet så begynte jeg å slite. Men jeg valgte å være åpen og dra på intervju, men bare navnet på bedriften for meg ble avgjørende. For du skal sitte å ta den telefonen og du skal presentere firmaet. Å sitte der og være nervøs allerede før første arbeidsdag, det er ikke noe jeg ønsker. Informant 4

Både informantene med åpen og skjult stamming pekte også på at de ofte bruker færre ord enn hva de kanskje hadde i tankene:

Nei, eller hvis jeg kan korte ned det jeg skal si så gjør jeg det. Det er ikke noe poeng å bruke flere ord enn man må. Informant 2

Det skjer jo rett som det er hvis jeg er i sosiale settinger. Hvis jeg har lyst til å fortelle om et eller annet. Det skjer hele tiden at jeg må bruke færre ord eller rett og slett bare si noe annet. Det er derfor jeg vet at problemet er reelt, fordi det skjer jo. Informant 4

Jeg tror det at hvis jeg skal da forklare noe, så er det mye enklere å da si det kort også gå ut fra at personen forstår jo det jeg mener. Selv om det hadde vært enklere for andre å forstå det bedre hvis jeg hadde utdypet det. Dette er ting som jeg også gjør med min egen unge altså, at jeg er kortere enn det jeg egentlig vil. Og det høres jo rart ut, men det er da for å slippe unna det slitet. Informant 6.

4.5.3 Å utsette

Utsettelse i å si et fryktet ord til redselen i noen grad har avtatt, kan i noen tilfeller gjøre at ordet blir sagt flytende. De strategier som ble gjengitt i informantenes svar var hosting, nøling eller å late som de lette etter svar.

Jeg har sagt mye eh.. det har vært en gjenganger, det har det. ellers så har jeg snudd meg unna, eller hostet, jeg har hostet mye (ler). Det høres så dumt ut, men jeg har gjort det altså. Informant 6.

Jeg har også latet som om jeg ikke har skjønt spørsmålet, slik at jeg da har fått mer tid til å planlegge det jeg skal si. Og hvis jeg da likevel da har kjent at .. ok her kommer jeg til å stamme så har jeg liksom.. nei jeg aner ikke jeg altså, latt som om jeg ikke har visst. Det har jeg gjort mye. Informant 6

Informant 4 fylte ikke tomrommet med noe synlig eller hørbart slik informant 6 beskrev ovenfor da hun fortalte at hun har hostet eller latt som å ikke ha forstått. Informant 4 utsatte et fryktet ord ved bruk av stillhet:

Jeg står ikke og hakker liksom, jeg bare venter og prøver å finne pusten. Tar meg sammen, helt til jeg klarer å si det. så hvis jeg skulle gått på en buss så ville jeg jo bare stått der som en raring som ikke sier noe. Helt til jeg klarer å si det. Så det er nesten kanskje bedre å stå der og hakke litt, for da skjønner de jo at det er en som stammer i hvert fall. Men det skjer jo ikke. Det er derfor jeg synes det er ekstra pinlig da, også blir det bare sånn stillhet hvis jeg plutselig står stille, de skjønner jo ingenting. Så de bare: hva skjer, skal du si noe snart eller hva? Informant 4

4.5.4 Innta en annen rolle

Ved å oppføre seg annerledes, spille en annen eller snakke på en unormal måte kan enkelte som stammer oppleve at stammingen forsvinner. To av informantene med skjult stamming påpekte dette aspektet.

Jeg har vært flink til å tulle det vekk da, at jeg har ledd og at jeg har skjult det sånn også. Det har vært veldig sårt fordi egentlig så er jeg jo veldig glad i å snakke og utadvendt. Jeg har skjønt at jeg har påtatt meg en sånn rolle der jeg har sånn tulle- og fleipeoppførsel, og

kanskje vært dårlig på å vise hvem jeg egentlig er. Mye innebærer jo at man må snakke på et litt mer seriøst plan da, så det har vært enklere å være en sånn artig en. Informant 6

Også informant 4 vektla den betydningen det hadde å kunne være en annen enn seg selv med tanke på taleflyt. Han trakk videre paralleller til skuespill:

Jeg har vurdert skuespill eller teater eller noe, og kunne for så vidt tenkt meg det. Rett og slett for å bare trene på å prate. Men det kunne jo kommet et ord jeg vet jeg stammer på med et fullsatt publikum, jeg hadde jo aldri satt meg i den situasjonen. Så da måtte det vært et eller annet teater hvor man kunne gjøre om stemmen sin, eller prate på en annen dialekt. Plutselig prater du en annen dialekt og da er ordene plutselig litt annerledes ikke sant. Du assosierer ikke det med de samme ordene du er vant til at skal være blokkeringsord. Informant 4

4.6 PSI

Perception of Stuttering Inventory (PSI) (Woolf, 1967) er som tidligere statuert et testmateriale for å kartlegge kognitive og affektive komponenter slik personen som stammer selv opplever det. Testen er tredelt med påstander om hva som er typisk for personens stamming med følgende kategorier: ”Strev”, ”Forventning” og ”Unngåelse”,.

Informantene krysset av for om en spesifikk handling eller reaksjon er forenlig med deres egen opplevelse og behandling av stammingen. I sammenheng med unngåelse, tok informantene for eksempel stilling til om det var typisk å unngå og spørre etter informasjon, eller å la være å si et ord eller en setning. Påstander knyttet til strev var om vedkommende holdt pusten før han eller hun snakket, eller laget kraftige og anspente bevegelser med munnapparatet. Endelig kan noen av påstandene knyttet til forventning dreie seg om å forvente at enkelte lyder eller ord skal være vanskelige, eller være spesielt oppmerksom på hva som skal sies (ordlengde eller ordets posisjon i setningen).

På neste side gis en presentasjon av hvordan skårene artet seg. Det er regnet ut sum både med utgangspunkt i den enkelte kategori, informant og undergruppe. Individuelt sett vil maksimal skåre i hver kategori være 10, mens den samlede skåren per informant maksimalt kan være 30.

Skjult stamming

	Kjønn	Alder	Stamming	Strev	Forventning	Unngåelse	Sum
Informant 4	Mann	30-40	Skjult	I (1)	II (2)	IIII (5)	8
Informant 5	Kvinne	30-40	Skjult	II (2)	III (3)	IIII (5)	8
Informant 6	Kvinne	20-30	Skjult	II (2)	IIIIII (7)	IIIIIIII (8)	18
Sum				IIII (5)	IIIIIIII (12)	IIIIIIIIIIIIIIII (18)	34

Åpen stamming

	Kjønn	Alder	Stamming	Strev	Forventning	Unngåelse	Sum
Informant 1	Mann	40-50	Åpen	IIIIII (6)	II (2)	I (1)	9
Informant 2	Mann	20-30	Åpen	IIIIII (7)	III (3)	II (2)	11
Informant 3	Mann	70-80	Åpen	III (3)	IIIIII (6)	II (2)	10
Sum				IIIIIIIIIIII (16)	IIIIIIII (11)	IIII (5)	30

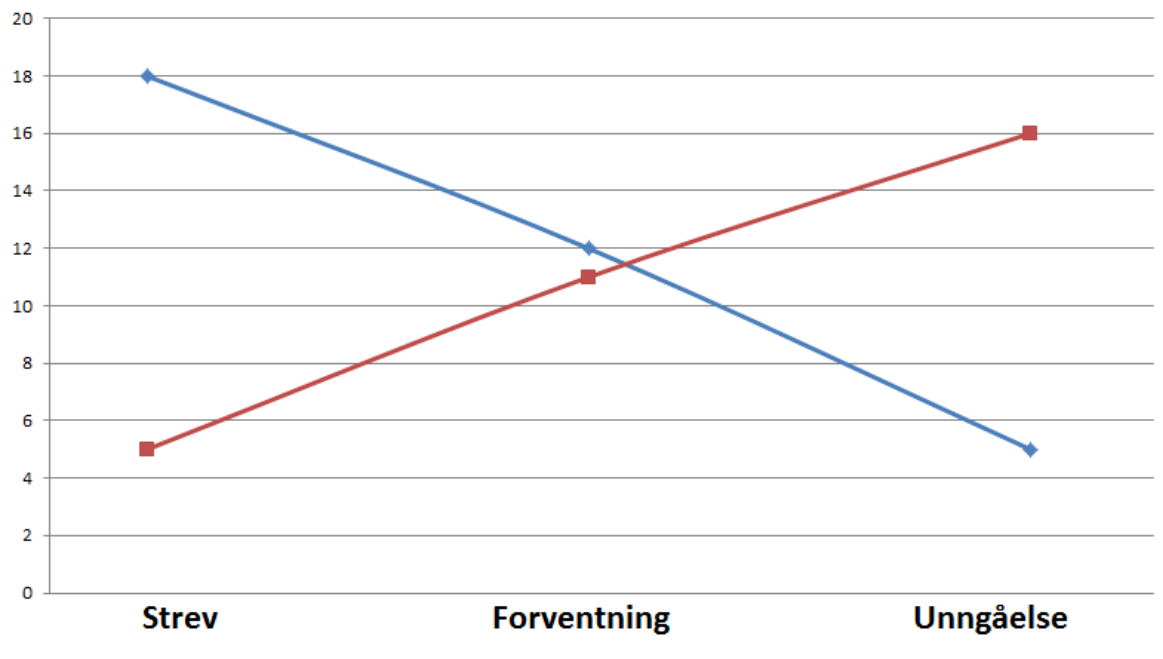
Som det fremgår av tabellene hadde informantene med åpen stamming høyere svarfrekvens i kategorien ”Strev” enn de som skjuler stammingen (16 mot 5). Her skårer både informant 1 og 2 relativt høyt i forhold til informant 3 som kun istemmer 3 av 10 påstander om strev knyttet til stammingen.

Tar vi høyde for den oppsummerte summen i kategorien ”Forventning” blant undergruppene finner vi ingen signifikant forskjell (12 mot 11). Kun to av informantene hadde høy grad av forventning til stammingen, og disse tilhører hver sin undergruppe. Resten av informantene, uavhengig av åpen eller skjult stamming, har kun haket av for at 2 eller 3 av 10 påstander knyttet til forventning om stamming passer til de.

Alle informantene med skjult stamming hadde forholdsvis høy svarfrekvens i kategorien ”Unngåelse” sammenlignet med den andre undergruppen (18 mot 5). Dette sammenfaller også med hva som fremkom i intervjusituasjonen. Informant 6 har noe høyere svarfrekvens enn de to andre informantene (8 mot 5).

PSI kan gi en indikasjon både på hver delsum og samlet sum. Hvis vi slår sammen alle informantene med skjult stamming sin totalskåre finner vi at denne er høyere (34) enn den samlede skåren til undergruppen med åpen stamming (30).

Basert på de funn som oppsummert i hver undergruppe i sin helhet var det aktuelt å lage en billedlig fremstilling i form av en graf. Det fremkommer en tydelig skjevhet i tabellen slik det illustreres nedenfor, med et samlingspunkt i kategorien ”Forventning”. Den røde streken representerer den samlede svarfrekvensen for skjult stamming, mens blå representerer åpen stamming.

Figur 2 Grafisk fremstilling av funn fra PSI

5 Diskusjon

I det følgende skal teorien som beskrevet i kapittel 2 sees i sammenheng og drøftes opp mot de funn som har blitt presentert i kapittel 4. Leseren gjøres oppmerksom på at dette kapittelet vil ta for seg flere aspekter ved skjult og åpen stamming. Dette forsvares i tråd med en eksplorerende tankegang: For å forstå fenomenet skjult stamming er det viktig å drøfte rundt flere aspekter. Selv små nyanser som kan synes lite relevante, kan være viktig for å etablere en helhetlig forståelse.

Den overordnede problemstillingen er som tidligere nevnt; *På hvilke måter fremtrer forskjeller og likheter mellom personer som har åpen og skjult stamming?* Herunder vil flere aktuelle spørsmål knyttet til hver kategori bli strukturert og drøftet. Forskerspørsmålene vil bli gjengitt under hver kategori for en mer oversiktlig diskusjon. Avslutningsvis vil det bli diskutert om kategorisering og undergrupper av stamming kan åpne for ulik behandlingstilnærming.

5.1 Familiær bakgrunn

Er familiær bakgrunn med på å bestemme om man utvikler åpen eller skjult stamming?

Sosioøkonomisk status

Douglass og Quarrington (1952) fant, som tidligere nevnt, at personer som skjuler sin stamming, kom fra familier hvor det ble stilt høye krav under oppveksten. De var i familier hvor høyere sosial status ble etterstrebet, og de forventende funn i min studie var derfor at det forelå en forskjell mellom disse undergruppene. En umiddelbar tanke i tråd med dette, var at personer som har behov for å skjule stammingen sin har vært opptatt av å fremstå som vellykkete utad. Slik det fremkom kunne ett av funnene i studien indikere at familien ville etterstrebe høyere sosial status; nettopp informants 4 sin opplevelse av å være de i nabolaget med lavest sosioøkonomisk status. Han peker imidlertid på at hans foreldre hadde et avslappet forhold til dette, og at de ikke utøvet noe press med hensyn til prestering. Når ingen andre av informantene heller berettet om nevneverdig press, indikerer dette at sosioøkonomisk status ikke har hatt betydning for utvikling av åpen eller skjult stamming for informantene i denne studien.

Stamming i familie

Å kartlegge stamming i nær familie, var av interesse for å se om forekomsten differensierte mellom undergruppene. Som tidligere redegjort for, har barn med nære familiemedlemmer som stammer, tre ganger så stor sjanse for å utvikle stamming (Ward, 2006). Det var derfor av interesse å se om arv og miljø hadde betydning for om utviklingen av stammingen peilet seg mot til å bli åpen eller skjult. Som vist hadde alle informantene med åpen stamming familiemedlemmer som stammet hørbart. Derimot var det kun én av informantene med skjult stamming som kunne fortelle at et nært familiemedlem hadde stammet. Dette var hans far som stammet skjult i ungdomstiden. Funnene i denne studien tilsier derfor at ingen av informantene med skjult stamming har vært gjenstand for hørbar stamming i nær familie. Således kan det være verdifullt å drøfte om opplevelse av stamming under oppveksten kan ha noe å si for utviklingen. Kan det være slik at barn som erfarer stamming i nær familie opplever dette som normalt og dermed utvikler en større aksept for å stamme selv? Slikt sett kan man vurdere om dette kan ha vært en bidragsytende faktor til utvikling av åpen stamming.

Talepress under oppveksten

Hvis vi fører en annen vinkling enn i avsnittet ovenfor: Kan det å ha et nært familiemedlem som stammer resultere i økt talepress og fokus på stammingen? To av informantene med åpen stamming pekte på at de ble utsatt for talepress under oppveksten, mot ingen av informantene som stammer skjult. Kan det være slik at stamming var et velkjent fenomen i familien, og således en grobunn for frykt for at barnet også skulle utvikle vansken i henhold til Preus (1977b) sin oppfattelse? Både informant 1 og 3 opplevde at nære familiemedlemmer, som selv hadde erfaring med stamming, nærmest henstilte de til å ikke stamme. Hvis vi tolker dette i beste mening; har denne kommenteringen vært velmenende nettopp fordi det var et ønske at barnet skulle slippe å oppleve det samme som en selv?

Ovennevnte problematikk står i kontrast til hva Douglass og Quarrington (1952) fant i sin studie om at tidlig press og fokus på tale gjør at barnet søker å skjule stammingen sin. I denne forbindelse er det interessant å drøfte om simpelthen det motsatte finner sted. Dette sammenfaller også med denne studiens funn; resulterer negativt talefokus i at barnets hørbare stamming vedvarer? I Johnsons (1959) sin berømte påpekning begynner stamming i foreldrenes ører og ikke i barnets munn. Denne oppfattelsen er noe utdatert og bør sees i overensstemmelse med andre faktorer. Samtidig er det stadig en kjensgjerning at negativt fokus på talevansken kan bidra til mer stamming (Shapiro, 2011). Det at foreldrene

kommenterer stammingen, vil med utgangspunkt i Johnson (1959) medføre at stammingen utvikler seg og i større grad kommer til uttrykk. Dette kan også sees i forbindelse med læringsteori, hvor en uønsket atferd har større sannsynlig for å øke hvis responsen er negativ (Skinner, 1957). I forbindelse med hva informantene med åpen stamming har opplevd, er dette et interessant og aktuelt moment i denne studien. Det at nære familiemedlemmer har påpekt stammeøyeblikk kan ha forsterket den åpne atferden, ikke undertrykt den.

Funnene ovenfor sammenfaller med hensyn til undergruppene, selv om informant 2 ikke taler om noe press i nevneverdig grad. I lys av dette kan utviklingen av åpen og skjult stamming i denne studien synes å ha blitt påvirket av foreldrenes involvering eller negative bemerkning av stammingen. Dette kan indikere at en predisposisjon for utvikling av stamming også kan sees utenfor de genetiske rammene. Det bør også belyses at den individuelle egenbehandlingen av stammingen kan ha vært gjenstand for annen påvirkning: Man kan ikke utelukke muligheten for andre eller supplerende forklaringer. Disse vil drøftes senere andre delkapitler.

5.2 Frykt og bekymring

Hvordan er opplevelsen av bekymring og frykt blant undergruppene?

5.2.1 Bekymring

Å være bekymret for stamming var gjennomgående hos alle informanter. Dette kan ikke sies å være et påfallende funn, da stamming kan innebære store psykososiale og kommunikative utfordringer. Å tro at en person som stammer kan gå gjennom et helt liv uten å bli følelsesmessig berørt og bekymret av å ha en slik vanske, vil være å undergrave deres følelsesliv. Likevel fremkom det at personene med åpen stamming i stor grad hadde forsonet seg med sin vanske. De opplevde fremdeles en viss grad av bekymring fra tid til annen, men dette var ikke en stor del av livet deres. På den annen side forteller personene med skjult stamming om en bekymring som råder over hverdagen. Bekymringene dreide seg om mangelfull sosial deltagelse, manglende drivkraft til å kommunisere med ønskede ord og bekymring over hvordan lytterne anså dem. En overdrevet grad av bekymring rettet mot unormale lyder eller bevegelser, slik Douglass og Quarrington (1952) var også gjeldende for to av informantene med skjult stamming. Flere av informantene skildret på beskrivende måter hvordan de følte at stammingen innskrenket deres liv og valg i vesentlig grad.

Trivialisering av vansken

Å bli tatt på alvor for stammingen sin var noe alle informantene med åpen stamming gjenkjente seg i. Et interessant funn var at dette sto i kontrast til hva de med skjult stamming opplevde. Det fremkom at disse informantene ofte unnlot å fortelle andre om sin vanske. Hvis de derimot forsøkte, opplevde de å bli møtt med lite forståelse. Folk rundt forsto ikke at de hadde en vanske; noen hadde til og med trivialisert den. Alle informantene med skjult stamming fremstilte dette som vanskelig og rot til bekymring. Hvorfor er det slik at informantene med skjult stamming får så lite forståelse for sin vanske, selv om de åpent forteller om den? Kan denne manglende forståelsen utgjøre en opprettholdende faktor for det å skjule sin stamming?

En av informantene nevnte i lys av dette at hun synes det var ubekvemt å fremstille seg som en person som stammer. Den menige mann og kvinne i gaten vil antagelig måle graden av vansken i hvor hørbar og synlig den er. Altså, jo mer vedkommende hakker og stotrer, desto mer rammet er han eller hun. En åpen vanske vil derimot være mer tydelig for omgivelsene, og i lys av dette lettere forstås og begripes. Denne diskrepansen kan gjøre det vanskelig for personer med skjult stamming å bli tatt på alvor for sin vanske.

Er lite hørbar stamming synonymt med å ha en mild vanske?

Kan det være slik at overnevnte problematikk simpelthen bunner i en årelang tradisjon hvor definisjoner om stamming har bygget på de hørbare og synlige komponentene? Hvor stamming og dens alvorlighetsgrad har blitt opptelt og beskrevet ut fra overliggende faktorer. Dette fremgår også av definisjonen til WHO (2015) hvor stamming refereres til som noe som høres og synes. Når WHO (2015) eksplisitt foreslår at vansken kun kan diagnostiseres hvis alvorlighetsgraden er slik at den tydelig forstyrrer talen, vil ikke disse personene i realiteten da avskjæres fra å ha en vanske? Når en slik anerkjent organisasjon forstår alvorlighetsgraden av stamming slik, kan dette reflektere den generelle kunnskapen i samfunnet forøvrig. Ergo er det ikke lett for andre å forstå at denne vansken ikke kun kan karakteriseres utfra hørbarheten.

Samtlige av informantene med skjult stamming omtalte sin egen stamming som mild. Det synes å være liten korrespondanse mellom denne graderingen og de faktiske forholdene. For eksempel kommer det frem i denne undersøkelsen at personer med skjult stamming har tatt flere av de store valgene i livet med bakgrunn i sin talevanske. Informant 4 belyste dette aspektet da han talte om den skjulte stammingens innvirkning på både store og små valg i hverdagen. I lys av dette synes interessant å bemerke seg; Kan stammingen defineres som

mild bare fordi den ikke høres? Vil en opptelling av talebrudd kunne generere et adekvat svar om hvorvidt personen har psykososiale vansker forbundet med stammingen eller ikke? Den påfølgende kritikken kan stilles slik; på hvilken måte tas det hensyn til de emosjonelle og tidvis skjulte sidene ved denne vansken? Informantene med skjult stamming forteller om en vanske som er der kontinuerlig; den innskrenker deres mulighet til å samhandle og kommunisere. Ved å skjule stammingen, skjuler man dessuten indirekte også negative følelser og holdninger som forbundet med vansken.

Slik vi har sett ovenfor fremkommer det tydelig av funnene at informantene med skjult stamming har en taleflytvanske med tilhørende emosjonelle utfordringer, til tross for at den sjeldent kommer til uttrykk eksplisitt. De stammer simpelthen i sine hoder, men ikke i taleapparatet slik Conture (1990) fremhevet det. Det paradoksale her kan belyses av totalsummen som fremkom i PSI; informantene med skjult stamming hadde høyere skåre enn de som stammer åpent. Som tidligere vist vil en høyere skåre, indikere en mer inngripende opplevelse av stamming (Woolf, 1967, Ward, 2006). Hvis det så var tilfelle at alvorlighetsgraden av stamming burde analyseres på bakgrunn av hørbarhet, burde dette funnet vært motsatt. Det synes derfor interessant å stille spørsmålet: Hvem sitter med definisjonsmakten av stamming? Er det omverdenen, logopeden eller personen selv?

5.2.2 Frykt

Informantene med skjult stamming var i større grad preget av frykt enn de som stammet åpent. Én informant fortalte at frykten var grunnen til skjulingen, og en annen fortalte om store løgner hun stadig skapte for å unnsnippe fryktede talesituasjoner. Informantene med åpen stamming gjenga derimot ingen slike eksempler. Selv om de også kunne bli engstelige, lot de aldri frykten for å stamme hindre sosial deltagelse eller meningsytring. Hvis disse eksemplene settes mot hverandre kan det kanskje synes mer befriende å stamme åpent, da denne gruppen brukte mindre ressurser på bekymring sammenlignet med de som skjulte stammingen sin. Satt på spissen kan det være fruktbart å undre seg om at frykten for å stamme nærmest blir like stor eller større enn vansken er i seg selv, med bakgrunn i Van Riper (1982) beskrivelse av sekundæratferd og frykt.

Frykt for kommunikasjon

Det ble tidligere redegjort for kommunikasjonsfrykt på generelt grunnlag med bakgrunn i McCroskey (1984, 2009). Flere av aspektene ved en slik vanske sammenfaller med hva som

er karakterisert for personer med skjult stamming. Eksempelvis finner vi at unngåelse av situasjoner og kontekster er hendig representert i begge vanskene. Det kan dermed være vesentlig å undre seg om unngåelsesatferd, og særlig av situasjonsbetinget art, kun skyldes frykten for å stamme. Kan det være slik at noen som stammer skjult har en grad av kommunikasjonsfrykt, og at denne suksessivt innvirker negativt med stammings utvikling? Hva kom først; frykt for kommunikasjon eller maskering av stamming?

Med bakgrunn i de funn som har blitt gjort om frykt og bekymring til stamming vil det være nærliggende å anta at skjult stamming symboliserer et betydelig isfjell under overflaten, og et tilnærmet fraværende isfjell over. Selv om dette synes å være tilfellet i denne studien, bør man ikke operere med en automatikk som tilsier at informantene med åpen stamming er et motsatt tilfelle, selv om de viser til mindre grad av frykt. Det ikke-synlige isfjellet hos personer med åpen stamming må også tas i betraktning da det kan være like stort som det synlige.

5.3 Bevissthet og forventning om stamming

Differensierer personer med åpen og skjult stamming i bevissthet og forventning om sin stamming?

Innledningsvis bør det belyses at man ikke automatisk kan sette likhetstegn mellom bevissthet og forventning, men at disse aspektene henger tett sammen. Selv om det er mulig at det foreligger et snevrere skille mellom bevissthet og forventning rent teoretisk, er det i denne studien sett i sammenheng for en helhetlig tilnærming.

5.3.1 Bevissthet om stamming

Douglass og Quarrington (1952) fant at personer med skjult stamming karakteriseres av konstant bevissthet rundt sin talevanske, nettopp for å kontinuerlig være beredt for truende talesituasjoner de frykter kan finne sted. Kroll (1977) avdekket det motsatte og fant at personer med åpen stamming var mer bevisst sin talevanske. Funn avdekket om bevissthet i denne studien har derimot ikke vist noen signifikante forskjeller mellom undergruppene. Det synes likevel interessant å drøfte hvordan skjult stamming kan innebære mindre bevissthet.

En automatisert skjulingsprosess

Fra et utenfra-perspektiv kan det synes nærliggende å tro at skjuling av stamming er en mer

bevisst handling da den innebærer å omgjøre en tankeprosess. Da informant 5 pekte på en automatisert skjulingsprosess tok hun implisitt avstand fra denne kontinuerlige bevisstheten. I klar kontrast til dette finner vi tidligere teori som baserer seg på at skjult stamming innbefatter omstendelig og energikrevende prosesser: stadig må situasjoner kalkuleres og ordvalg avveies (Conture, 1990). Informant 5 sitt syn på kontroll av stamming kan knyttes til sistnevnte faktum; for henne er det krevende å ta kommando over en ordunngåelse som inntreffer automatisk. En forklaring herunder kan være at stammingen gjennom en årrekke har blitt et rotfestet mønster som synes vanskelig å tre ut av. Når den gitte atferden (stammingen) har blitt unngått med en positiv konsekvens (stamming inntraff ikke), kan dette følgelig øke unngåelsesatferden (Skinner, 1957). Når evnen til unngåelse fullt ut beherskes og flere verktøy utvikles, taler man i større grad om en automatisert atferd. En slik «formålstjenlig» bruk av unngåelsesatferd vil resultere i at stammeøyeblikket opphører, men vil ifølge Ward (2006) forårsake atferdsforsterkning. Igjen vil Van Riper (1982) påpekning om sekundæratferd være relevant her: den kan synes å bli større enn stammingen selv.

5.3.2 Forventning om stamming

Alle informantene med åpen stamming fortalte ut fra intervju at de nesten alltid kunne forutse når et stammeøyeblikk inntraff. På den andre siden kunne to av informantene med skjult stamming fortelle at de *ikke* kunne forutse stammingen. Informantene med åpen stamming i denne studien er således mer bevisst i forventning av sine talebrudd enn de som skjuler den. Hvis vi tar dette nærmere i betraktning kan det ha flere årsaksfaktorer. Kan det være slik at harde blokkeringer i større grad er kroppslig merkbart, og dermed gjør personen mer oppmerksom på disse? Det synes også nærliggende å anta at hørbare talebrudd vil medvirke til lytterreaksjoner, og dermed gjøre personen mer bevisst på at stammingen finner sted.

Det kan være interessant å drøfte de sprikende og varierte svarene som fremkom av PSI og intervju med tanke på forventning. Testskåren i ”Forventning” til to av tre informanter med skjult stamming, samsvarte ikke i intervju- og testsituasjon. Informant 4, som forteller om høy grad av forventning i intervjusituasjonen, har kun skåret 2 av 10 poeng i denne kategorien. Kan dette indikere at hans bevissthet om forventning til stamming ikke er tilstede i den grad han selv uttrykker det muntlig? Informant 6, som ytrer at hun sjeldent kan forutse stamming, skårer på sin side 8 av 10. Sistnevnte burde indikere en betydelig bevissthet rundt stamming, men dette er noe som i mindre grad påpekes i samtale.

Spørsmål som gjør seg gjeldende kan handle om hvorvidt forventning faktisk er et målbart begrep. Kan forventning og bevissthet til stamming i det hele tatt kartlegges adekvat? Når konfrontert med en test og spørsmål rundt et atferdsmønster som gjennom en årrekke er innøvd og automatisert; er det mulig at man gjenkjenner seg i flere av aspektene til tross for at de ikke er i daglige tanker?

Hvis vi samlet sett setter undergruppene opp mot hverandre finner vi at totalskåren i PSI til ”Forventning” er tilnærmet lik (11 mot 12). Således utgjør dette et samlingspunkt på midten slik det fremgår av grafen, og indikerer at dette er en likhet mellom gruppene. På bakgrunn av de sprikende svarene i denne kategorien, legges det til grunn at det ikke er enhetlige og konvergerende forskjeller mellom personer som har åpen og skjult stamming hva angår bevissthet og forventning. Derimot kan disse sprikende funnene indikere at disse aspektene behandles særs individuelt og går på tvers av undergruppene.

5.4 Kommunikasjon

Hva er det overordnede målet i kommunikasjon: talefrihet eller å unngå stamming?

5.4.1 Overordnet mål i kommunikasjon

Som påpekt fant Douglass og Quarrington (1952) og Kroll (1977) at personer som stammer skjult hadde som overordnet mål i kommunikasjon å unngå å stamme. I motsatt fall la ikke personene med åpen stamming særlig løkk på sin meningsytring i kommunikative situasjoner, selv om deres stamming var tydelig hørbar. Dette funnet understøttes også i denne studien. Hovedfunnet er at personer med åpen stamming trosset den antatte engstelsen og var relativt standhaftige i kommunikasjon; de ønsket å formidle sin mening uavhengig av om stammeøyeblikk inntraff. Informantene med skjult stamming lot i stor grad stammingen kontrollere hva setningsutfallet og meningsformidlingen munnet ut i.

I forbindelse med dette kan det være aktuelt å trekke paralleller til Sheehans (1970) teori om tilnærming og unngåelse. I følge ham har kommunikasjon et tosidig mål for personer som stammer. Disse målene er begge like ønskelige; å si det man ønsker og å unngå å stamme. Av funnene fremgår det at undergruppene har sterkest driv mot hvert sitt valg. Selv om alle informantene ytret at de virkelig ønsket å si hva de ville, var det kun informantene med åpen

stamming som realiserte dette. For de som skjuler stammingen tok målet om å unngå å stamme ofte overhånd, og de lot sin kommunikasjon affiseres av dette.

Høy grad av taleflyt

En person som skjuler stammingen slik at den knapt er hørbar, vil falle innunder definisjonen av taleflyt slik Starkweather (1987) fremla det. Talen til informantene med skjult stamming var preget av alminnelig flyt, med lite anstrengelse og uten unormal lang pausering.

Sistnevnte aspekt kan derimot være gjeldende i den grad man taler om ordleting og omskrivning. Personer med skjult stamming bruker derimot mye krefter på at dette skal falle innunder alminnelig tale. Selv om individet objektivt sett høres flytende ut, vil en større innsikt avsløre at den tilsynelatende flyten er resultat av krevende unngåelsesstrategier (Conture, 1990). Med andre ord: Selv om den kommunikative fasaden høres og oppleves som flytende, er det ikke alltid at den harmonerer med det som ligger bakenfor. I det følgende skal vi ta et dypdykk i denne problematikken.

Diskrepansen mellom tilsiktet og mottatt kommunikasjon

Hvis kommunikasjonen i stor grad er preget av unngåelsesatferd for å slippe å stamme, kan man oppleve å ikke få formidlet det man ønsker. Tilsiktet kommunikasjon mellom en eller flere parter huser en mening bak det som skal formidles; denne meningen er essensiell i dannelsen og sammensetningen av ord i setninger (Mead, 1938, Skinner, 1957). I sin iver etter å tale flytende forandret og omskrev informantene med skjult stamming essensielle ord og setninger. Ved å rekonstruere det planlagte setningsutfallet stod de dermed i fare for å fordreie og affisere den intensjonelle meningen, eller holde tilbake viktig informasjon. Således kan de identiske kommunikasjonsbildene som legger grunnlaget for en felles forståelsesplattform utebli og følgelig medføre en diskrepans mellom det sendte og forståtte budskapet (Kaufmann & Kaufmann, 2009).

Reparering av kommunikasjon

Når informant 3 fortalte at det var viktig for ham å bli oppfattet korrekt til tross for stamming, kan dette sees i forbindelse med at hørbare talebrudd også kan være til hinder i formidling av mening. På den annen side vil lytteren forstå at det her er tale om en talevanske; dermed åpner det for at motpart faktisk kan spørre om noe er uforståelig i sin søken etter å etablere en felles forståelsesplattform (Rommetveit 1972, Svennevig, 2009). Hvis personen derimot maskerer sin stamming, og unnlater å si essensiell informasjon, vil ikke lytteren være klar over at noe faktisk ble utelatt. Å reparere slike kommunikasjonsbarrierer kan i slike tilfeller synes

nytteløst. Hvis en ser stammeproblematikken i lys av dette vil en person med åpen stamming kunne hevde seg i større grad enn en som er opptatt av å skjule sin vanske, nettopp fordi han ikke legger lokk på hva som er ønsket å formidle.

5.4.2 Kommunikativ kompetanse

Flertallet av informantene, uavhengig av undergruppe, fortalte om følelsen av å bli oppfattet som dum. En av informantene med skjult stamming bemerket at det var sårt å ikke kunne fremstille seg selv som en kompetent samtalepartner. Flere av informantene engstet seg for å virke uintelligente utad på bakgrunn av inadekvat kommunikasjon. Hovedsakelig var dette på bakgrunn av to ulike aspekter. Personene med åpen stamming følte at de hørbare stammeøyeblikkene svekket kommunikasjonen, mens de med skjult stamming opplevde at skjulingen hindret helhetlig kommunikasjon da sentrale ord og ytringer ble utelatt.

De to ovennevnte aspektene kan sammenfattes ved å se på skillet McCroskeys (2009) trakk mellom kommunikasjonsevne og kommunikasjonskompetanse. Det paradoksale her tilføyes at stamming ikke representerer nedsatt kommunikasjonskompetanse, men at *evnen* til å kommunisere kan gjøre seg gjeldende om samtalen preges av frykt, stamming eller unngåelse. Høy grad av kommunikasjonsfrykt er forbundet med inadekvat kommunikasjonskompetanse.

Det er altså ikke nødvendigvis deres manglende evne til å forstå verbale og kommunikative spilleregler som innskrenker evnen til å føre adekvate samtaler. Grunnleggende og velfungerende motorikk er av nødvendighet for å føre en samtale. Når personen som stammer har motoriske vansker, og mye hørbar stamming eller et mulig innøvd mønster av unngåelsesatferd er det disse som står i hovedsete hva angår evnen til å prestere i kommunikasjon.

5.5 Unngåelse

På hvilke måter skiller undergruppene bruk av unngåelse seg?

Alle informantene har i en eller annen form benyttet unngåelsesatferd. Hvis vi tar i betraktning læringsteori og klassisk betingning, kan unngåelsesatferd kunne plasseres herunder. Det å stamme er en ubehagelig opplevelse som kan inkludere negative følelser, lytterreaksjoner og frykt. Unngåelsesatferd blir rett og slett betinget på bakgrunn av tidligere negative opplevelser og læring. Dette er i samsvar med tidligere teori som viser at de fleste

som stammer i noen grad vil forsøke å unngå å stamme (Sheehan, 1970, Van Riper, 1982, Bloodstein & Ratner, 2008, Shapiro, 2011, Guitart, 2014). Med dette i tankene kan det synes fruktbart å ta nyanseaspektet i betraktning; hvor går grensen mellom noen grad og høy grad av unngåelse? I all hovedsak synes det nærliggende å tro at skillet oppstår når det er tale om å avverge en stammesituasjon fordi det oppleves som ubehagelig der og da, og når unngåelse benyttes konsekvent slik at det innøvde mønsteret råder over store deler av livet.

Graderingen ovenfor kan sees parallelt med undergruppens bruk av unngåelsesatferd. Det foreligger liten tvil i denne studiens kartlegging av undergruppens unngåelsesatferd: Informantenes skjuling av stamming gjennomsyrrer deres kommunikasjon. Deres utstrakte bruk av unngåelsesatferd fikk dessuten negative ringvirkninger og påvirket yrkesvalg og valg av sosiale aktiviteter (McCroskey, 1984). Dette understøttes også av PSI og utfallet i kategorien ”Unngåelse”. Her er det også verdifullt å peke på den skjevheten som fremkommer i grafen, og som tydelig illustrerer en differensiering i bruk av unngåelsesatferd. Her skårer undergruppen skjult stamming høyt hva angår ”Unngåelse” og lavt i kategorien ”Strev”. Skårene til gruppen med åpen stamming peker helt motsatt.

Er mild stamming lettere å unngå?

Informant 2 sin opplevelse av å ikke makte opprettholdelse av taleflyt over tid står i kontrast til informant 5 som forteller at hun fremstiller seg som en person med flytende tale. Når Van Riper (1982) peker på at personer med alvorlig grad av stamming i mindre omfang tyr til unngåelse synes det igjen hensiktsmessig å reflektere rundt definisjonsspørsmålet. Hvis vi aksepterer at stamming kan deles inn i alvorlighetsgrad på bakgrunn av hørbare avvik; vil de som har såkalt alvorlig stamming i mindre grad benytte seg av unngåelsesatferd fordi blokkeringene er så kraftige at de rett og slett ikke kan skjules? På den annen side kan kanskje personer med skjult stamming i større grad kontrollere disse momentene nettopp fordi de er av mildere art, og derfor enklere å maskere for omverdenen. En annen forklaring kan være at personer med skjult stamming i en årrekke har utviklet kommunikative verktøy slik at de kan fremstille seg selv som flytende i forskjellige situasjoner. Der opprettholdelse av taleflyt ikke kan innfris, analyseres rømningsveier eller andre muligheter. Det overordnede målet har vært å unngå å stamme. Personer med åpen stamming i denne studien har ikke dette behovet for å fremstille seg selv som en person med flytende tale, og derfor har dette målet blitt tilsidesatt.

Ordunngåelse

For å illustrere hvordan unngåelse av ord synes å differensiere mellom de to undergruppene, belyses her motsigende ytringer. Informant 5 forteller at hun blir grepet av panikk hvis et fryktet ord står for tur: ordet må byttes ut! Det spiller videre ingen rolle om erstatningsordet er like beskrivende. Van Riper (1982) viste til at slik ordbytting ikke alltid er vellykket, og at talen derfor kan oppfattes som usammenhengende og meningsløs for lytteren. Selv om informant 5 opplevelse var at talen hennes i noen grad ble oppfattet som rotete og uforståelig, var dette likevel en pris hun var villig til å betale for å skjule vansken.

Informant 1 på sin side, er fast bestemt på å si hva han vil uavhengig av tidsperspektiv, og påpeker videre at det er en styrke at han møter denne konfrontasjonen. Denne standhaftige holdningen står i kontrast til hva alle informantene med skjult stamming forteller. Når informant 4 heller lar setningen dø ut enn å si et fryktet ord og informant 6 later som hun er stum, illustrerer disse eksemplene en markant kontrast mellom ordunngåelsen til personer med åpen og skjult stamming. Disse ytringene kan sees i slektskap med uttrykket McCroskey (1984) brukte om valg man står overfor i fryktede talesituasjoner eller ord: *fight or flight*. Som det fremkommer av funnene synes informantene som skjuler stammingen å flykte fra de ordene hvor stamming kan inntreffe. I motsatt fall vil informantene med åpen stamming med informant 1 i spissen, velge å *fighte*.

Et interessant og sammenfallende funn på tvers av undergruppene er at samtlige informanter gjerne kutter ned sine setninger i talesituasjoner, og følgelig unngår å bruke for mange ord. Informantenes beretninger kan indikere at dette utspringer fra to ulike hold. Personer med åpen stamming vil kanskje nytte færre ord i en kommunikasjonssammenheng fordi det er slitsomt og tidkrevende å stamme. Dette fremkommer av informant 2 sitt svar da han trakk på skuldrene og fortalte at han prøvde å holde ting kort, men ikke unngikk å si noe. På den andre siden synes det nærliggende å anta at den skjulte stammingen resulterer i at færre ord blir sagt eksplisitt, fordi de blir unngått og forbigått. Et aspekt som gjelder begge grupper kan formuleres i en slags sannsynlighetsestimering; å tale med flere ord sannsynliggjør sjansen for at stamming skal inntreffe og at den skal 1) Være ubehagelig, eller 2) Avsløre en talevanske.

Situasjonsunngåelse

Informantene med åpen stamming taler i mindre grad om situasjoner som unngås. For informantene med skjult stamming er slik unngåelse et gjennomgående aspekt, men med en viss variabilitet. Informant 4 sin bruk av slik unngåelsesatferd markerer seg som et ytterpunkt.

Han forteller at han unngår alle arenaer hvor stamming kan oppstå. Samstundes ytrer han et ønske om å være sosial aktiv, men favoriserer likevel tryggheten som ligger i å holde seg unna fryktede situasjoner. Igjen kan en trekke frem likhetstrekk mellom skjult stamming og kommunikasjonsfrykt, og undre seg om denne informanten i større grad besitter slike vansker.

5.5.1 Preferanse av talesituasjon

Et av de mest påfallende funnet i undersøkelsen var preferanse av talesituasjon. Samtlige informanter med åpen stamming foretrakk å holde foredrag fremfor dagligdagse samtaler. Dette sammenfaller med funn som er gjort om kommunikasjonsfrykt; personer med mye hørbar stamming var ansett å frykte sosiale og intrapersonlige samtaler i større grad enn faglige seanser i plenum (Blood et al., 2001). En forklaring kan være at sosiale situasjoner i større grad fremmer nær kontakt med tilhørerne, og at en lettere kan observere og ta innover seg negative lytterreaksjoner. Ved mye hørbar og synlig stamming vil kanskje en slik nærhet til lytteren føles ukomfortabel.

Mens informantene med åpen stamming anså struktur i foredragssituasjoner som positivt og betryggende, var dette et belastende tilfelle for de med skjult stamming, da de hele tiden måtte være i beredskap. Slike situasjoner ga mindre rom for fluktmuligheter og unngåelse. Hvis varsellampene blinker rett før du skal si et essensielt ord, kan det være få eller ingen veier å omgå ordet. I lys av funn som er blitt gjort kan informanten som stammer åpent også ha negative tanker til dette, men vil med all sannsynlighet gjennomføre. Personen med skjult stamming vil sette alle prosesser i system; hvilke synonymer finnes? Ulike rømningsveier vil avveies og vurderes. Kan ordet unngås? Hvis jeg hoster litt, kan ordet bli sagt uten å stamme? Dette kan være en mulig forklaring til preferanse av talesituasjoner nettopp fordi sosiale situasjoner fremmer flere utveier, slik som informant 4 belyser.

Informant 5 forteller om en situasjonsunngåelse som har minsket med alderen, men samtidig om en ordunngåelse som stadig vekk er like fremtredende. Dette kan sees i overensstemmelse med Douglass & Quarrington (1952) oppfattelse av at stamming ikke er en statisk vanske. Stammingen er hele tiden i utvikling og atferden vil forandre seg i takt med blant annet modenhet og livskunnskap.

5.5.2 Unngåelse og innvirkning på personlighet

Å utvikle et mønster av unngåelsesatferd kan ifølge McCroskey (2009) påvirke et individs personlighet. Spesielt informant 6 fremhevet dette aspektet da hun fortalte at hun egentlig var en utadvendt person. På grunn av skjulingen har hun derimot ikke fått vist hvem hun egentlig er, noe hun beskriver som sårt. Hvis det virkelig er slik at personligheten står i fare for å endres kan det synes nærliggende å tro at alvorlighetsgraden av å skjule sin stamming er større enn stammingen selv. Å legge bånd på seg selv for å unngå å stamme er en alvorlig konsekvens av å skjule stammingen sin. Således vil det å maskere stamming koste. Ikke bare i form av krefter og energi ved bruk av unngåelsesatferd, men også fordi det går på bekostning av å si det du egentlig vil si og vise hvem du egentlig er.

5.5.3 Preferanse av unngåelsesatferd

I grove trekk benyttet alle tre informantene med skjult stamming noe ulik unngåelsesatferd. Informant 4 unngår i utstrakt grad situasjoner og styrer klar av alle situasjonene han fornemmer stamming kan opptre i. Informant 5 fortalte at hun tidligere har hatt mye situasjonsunngåelse, men at skjulingen nå i all hovedsak dreier seg om å bytte ut eller unngå visse ord eller ytringer. Endelig viste informant 6 til både situasjons- og ordunngåelse, men at hun også påtar seg en annen rolle for å unngå å stamme. Hun blir den morsomme ”klovnen” som tuller og tøyser for å få oppmerksomheten vekk fra talevansken. Denne atferden er helt i tråd med både Sheehan (1970) og Van Riper (1982): å tillegge seg en annen rolle, tale- eller væremåte kan være fruktbart hvis hensikten er å unngå å stamme.

Denne kartleggingsstudien er som nevnt ikke representativt for hele spekteret av personer med stamming, men det kan likevel være interessant å diskutere om type unngåelsesatferd også differensierer blant de som stammer skjult i populasjonen for øvrig. Uten å komplisere dette ytterligere, vil de individuelle forskjellene ha betydning for hvilken type unngåelse som benyttes? Igjen kan aspektet med kommunikasjonsfrykt fremsettes; er frykten for situasjoner og kommunikasjon avgjørende for utvikling av situasjonsunngåelse? Kanskje kan dette indikere at personer som har ordunngåelse besitter mindre kommunikasjonsfrykt, eller har et bedre utviklet vokabular slik ordbytting faller naturlig. En slik varierende preferanse mellom personer som har samme type sekundærvanske, kan si mye om varieteten innenfor stamming. Kasusene sammenfaller på flere punkter, men spesielt fremkommer det variabiliteter som er særegne og som ikke kan forklare på et endimensjonalt nivå. Med dette friskt i tankene vil

det i det følgende bli tatt i betraktning individualisert behandling med hensyn til hver undergruppe.

5.6 Åpner kategorisering av undergrupper for ulik behandlingstilnærming?

Endelig vil det sees nærmere på om forskjellene mellom undergruppene er så markante at det bør vurderes en annen form for behandlingstilnærming. Tittelen til Douglass & Quarringtons (1952) studie indikerer at kjernestammingen kan være den samme; det er sekundæratferden som kategoriseres som skjult og åpen. Slikt sett åpner det for at personer selv behandler sin kjernestamming ulikt ut fra ønsker, evner og personlighet. Bør da behandlingen kunne ut i ulik behandling for hver undergruppe?

Det ble tidligere påpekt et misforhold mellom logopedens forståelse av taleflyt og personens egen selvoppfattelse (Shapiro, 2011). En helhetlig forståelse av vansken vil også inkludere individuelle oppfatninger. En fagperson med mangelfull kunnskap om skjult stamming, kan stå i fare for å overse en personens alvorlige stammeproblem når det ikke er tydelig hørbart. Et kartleggingsverktøy, som for eksempel PSI, kan avhjelpe logopedene i å tre vekk fra sin subjektive oppfattelse ved å sikre personens egenoppfattelse (Conture, 2001). Kunnskap om hvordan skjult stamming opptrer og påvirker individet er følgelig svært viktig informasjon for logopedene som jobber med taleflyt. Et aspekt som også knytter seg til behandlingsspørsmålet, og som tidligere har vært belyst; Hvem definerer stamming? Hvis det foreligger implisitte paralleller i fagmiljøet mellom alvorlighetsgrad og hørbarhet, vil ikke dette kunne tilsi at fagpersoner står i fare for å trekke feilaktige beslutninger?

Dessuten, er skillet så markant at man kan dele inn alle personer som stammer sin sekundæratferd i åpen og skjult? Eller er det slik at disse undergruppene bør sees på som ytterpunkter av hva det vil si å skjule eller være åpen om stammingen sin og ut fra dette graderes ut fra hvor alvorlige vanskene er (Levy, 1987). Dette er relevant da det fremkommer fra begge undergrupper at atferden i noen grad er statisk.

Det hersker allmenn aksept om at logopedisk behandling i dag skal ta for seg emosjonelle faktorer, så vel som å vie oppmerksomhet til talebruddene. Det vil alltid finnes ytterpunkt hvor enkelte fagfolk favoriserer den ene eller andre behandlingsmetoden. Noen logopeder

tildeler flytskapende teknikker mest oppmerksomhet, mens andre hevder at å jobbe flittigst med underliggende aspekter vil bidra til at taleflyten retter seg selv.

Slik det fremkommer av mine informanters utsagn synes det nærliggende å tro at skjult stamming best kan behjelpes med kognitive og emosjonelle tilnærminger (Ward, 2006). Deres ”ryggsekker” av erfaringer og holdninger må fylles av positive antagelser. Stamming må ufarliggjøres og utøves til det kjedsommelige, for eksempel ved hjelp av frivillig stamming (Johnson, 1959, Van Riper, 1982). Likevel, for å kunne ha total talefrihet og tørre å ytre fryktede ord, bør det også utvikles noen verktøy slik at personen som stammer føler seg rustet til å ta del i helhetlig kommunikasjon. Å skjule stammingen impliserer en høy grad av kontroll over egen tale. Kanskje kan fagpersonen bygge videre på denne etablerte kompetansen til å oppnå taleflyt, og parallelt jobbe aktivt med å minske frykt for ord og situasjoner. Slikt sett kan en bygge på gammel og innlært kunnskap personen som stammer har tilegnet seg gjennom flerfoldige år. Å avlære et implisert mønster av unngåelse, kan virke overveldende for individet og vi som fagfolk må avgjøre om man skal frata et slikt sikkerhetsnett. At individet har muligheten til å beholde noe av denne tryggheten, tilsier ikke nødvendigvis at det ikke kan bedrives behandling. Derfor kan det være verdifullt å drøfte om dette er rette veien å gå.

Med bakgrunn i det ovennevnte bør en være forsiktig med å yte behandling til personer med åpen stamming på motsatt vis. Som tidligere påpekt kan alle som stammer ha et isfjell som rommer negative erfaringer, opplevelser og tanker. Kognitive og emosjonelle hjelpemetoder vil med andre ord også kunne være aktuelle. Likevel kan det drøftes om personer med åpen stamming i større grad har utbytte av såkalte flytskapende teknikker, enn personer som skjuler sin stamming. Tross alt, har sistnevnte gruppe årelang erfaring i å fremme flyt når de snakker, og kan kanskje sees på som sin egen behandler.

6 Avsluttende konklusjoner og vurderinger

Studiens hovedformål har vært å kartlegge og beskrive hvilke forskjeller og likheter som finnes mellom personer med åpen og skjult stamming. Hvordan differensierer deres stamming, behandling av stamming og holdninger på ulike plan? Dette kapittelet tar sikte på sammenfatte og drøfte disse faktorene i et overordnet perspektiv med problemstillingen i bakgrunn: *På hvilke måter fremtrer forskjeller og likheter blant personer som har åpen og skjult stamming?*

Som vi har fått erfare er det flere momenter som kan og bør belyses. De viktigste funn vil i det følgende presenteres og oppsummeres.

6.1 Forskjeller og likheter blant undergruppene

I motsetning til Douglass og Quarrington (1952) ble det ikke funnet noen forskjell mellom undergruppene sosioøkonomiske status. Det ble derimot påpekt at informantene med åpen stamming i større grad hadde vært utsatt for talepress under oppveksten enn de som stammer skjult. Dessuten hadde ingen av informantene med skjult stamming familiemedlemmer med hørbar stamming, mot samtlige av informantene med åpen stamming.

Det ble ikke avdekket noen signifikante forskjeller i grad av bevissthet mellom undergruppene, slik det var antatt med bakgrunn i Douglass og Quarrington (1952). Et interessant funn ut fra intervjudata, var derimot at alle informantene med åpen stamming kunne forutse stammingen før den inntraff, mens 2 av 3 med skjult stamming ikke talte om slik forutelse.

Personene med skjult stamming ga i større grad uttrykk for frykt i denne studien. Noen omtalte frykten som rådende og gjennomsyrende for sin hverdag. Frykten var i stor grad grunnen til at skjulingen fant sted.

Det viste seg videre at preferanse av talesituasjon differensierte mellom undergruppene. Samtlige av informantene med åpen stamming hadde lite problemer med å holde foredrag eller snakke i store forsamlinger. I klar kontrast var dette en av de mest fryktede situasjonene hos informantene med skjult stamming. I motsetning til sosiale situasjoner opplevde de at å tale foran mange mennesker minsket anledningen til å benytte unngåelsesatferd.

Informantenes bruk av unngåelse impliserte forskjeller, slik det var antatt med bakgrunn i den delreplikerte studien. Funn i denne studien bygger på data både fra intervju og PSI, og viser at personer med skjult stamming anvender ustrakt grad av unngåelsesatferd. Denne atferden er dessuten ikke enhetlig, og det ble avdekket mulige preferanser.

Det er i denne sammenheng viktig å gjøre oppmerksom på at det ofte ikke er vanntette skott mellom å ha skjult og åpen stamming. Ofte er det situasjonsavhengig om stammingen er åpen eller skjult, men individuelle faktorer vil kunne påvirke i hvor stor grad stammingen hemmer vedkommende på mange og viktige arenaer. På bakgrunn av dette ble det tidligere diskutert om det burde åpnes for ulike tilnærminger. Ingen personer som stammer er like. Dette fremkommer også av de funn som er gjort, selv om undergruppene i tilfeller konvergerer med hensyn til flere aspekter. I lys av dette vil individualisert behandling til hver enkelt person som stammer være nøkkelordet. Det finnes ikke ett behandlingsprogram som på effektivt sett kan hankses med den myriaden av bekymringer man møter i arbeidet med mennesker som stammer.

Det vil avslutningsvis sees nærmere på prevalensen og insidensen av stamming. Forskning viser at insidensen synker betraktelig med årene og at prevalensen av mennesker som stammer er betraktelig lavere i den voksne populasjonen (Yairi & Ambrose, 2013). Når en taler om at barnet ”vokser av seg stammingen”, gjør barnet egentlig det? Eller blir vansken interiorisert og skjult gjennom et livslangt løp? Dessuten, omhandler forskning om insidens og prevalens kun personer som har åpen og hørbar stamming? I lys av dette, vil det i teorien tilsi at personer med skjult stamming ikke er inkludert i disse tallene nettopp fordi de ikke ”synes” eller defineres som personer som stammer ut fra enkelte definisjoner? Hvis så er tilfellet, taler vi da om mørketall og en gruppe mennesker med, i all hovedsak samme vanske, som ikke får den hjelp og behandling de burde fått. En vidstrakte kunnskap om at stamming også kan være skjult ville kanskje bidratt til at flere fikk forståelse og hjelp for sin vanske.

6.2 Kritiske refleksjoner

Det ble valgt å gjennomføre kvalitative forskningsintervju i tillegg til en kartleggingstest utarbeidet av Woolf (1967). Dette sikret muligheten til to innfallsvinkler for hvert kasus og til å se om det innsamlede datamaterialet kunne sammenfalle.

Med tanke på utvalg og representativitet kan det diskuteres hvor typiske mine informanter er med tanke på å passe inn i konstruerte undergrupper av stamming og å være representative for populasjonen forøvrig. Ved hjelp av PSI har det vært forsøkt å ha et apparat som i større grad kan indikere og kvalitetssikre denne plasseringen. For å generalisere ytterligere ville det vært verdifullt å gjennomføre en kvantitativ undersøkelse med et representativ utvalg. Slik det fremkommer av denne studien er det essensielle forskjeller, men disse kan ikke generaliseres i utstrakt grad.

Som forsker i en ny rolle, og i tilknytning til et tema som står meg personlig nær ble jeg tidvis rørt av flere av intervjuene. Det er tidligere belyst viktigheten av at jeg etterstreber en objektiv rolle. For meg var det en utfordring å ikke dele av meg selv under intervjuene, da jeg gjerne ønsket å istemme informantens uttalelser og vise at jeg forsto.

6.3 Veien videre

Når feltet skjult stamming er forholdsvis ”upløyd mark” tilsier det at veiene videre er mange. Det kunne blant annet vært fruktbart gå i dybden på kun skjult stamming som et enkeltstående fenomen, uten å sammenligne med åpen stamming. Det å kun ta et fenomen i betraktning vil sannsynligvis føre til at man kan gå enda mer i dybden. Å inkludere to undergrupper la derimot grobunn for å se forbindelser og medførte verdifull drøfting i denne studien.

Det dukket dessuten opp et interessant aspekt da skjuling av stamming ble sett opp mot kommunikasjonsfrykt. For videre forskning kunne det vært interessant å undre seg over om personer med skjult stamming, og særlig grad av situasjonsunngåelse, også faller innunder denne kategorien. I så fall; kom maskering av stamming eller frykt for kommunikasjon først?

Et annet viktig moment i denne studien kommer frem hva angår kjønnsforskjeller. Det har vært utenfor oppgavens rammer å vie oppmerksomhet til dette, men det synes likevel uunnværlig å drøfte hvorfor to av tre informanter med skjult stamming er kvinner, mot ingen av informantene med åpen stamming (eller av de andre som tok kontakt). Med et så lite utvalg, er dette langt fra representativt eller generaliserbart. Men det kan likevel være en grobunn for refleksjon. Når det pekes på det skjeve kjønnsforholdet mellom kvinner og menn som stammer; kan det tenkes at kvinner i større grad utvikler kontroll over stammingen slik at den ikke fanges opp? Taler vi også her om mørketall, og at flere kvinner enn man tror sliter med stamming fordi den holdes skjult og ikke registreres?

Litteraturliste

Beech, H. R. & Fransella, F. (1968). *Research and Experiment in Stuttering*. London: Pergamon Press.

Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med statistikk og etikk*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Blakar, R. M. (2006). *Språk er makt*. Oslo: Pax Forlag

Blood, G. W., Blood, I. M., Tellis, G & Gabel, R. (2001). Communication apprehension and self-perceived communication competence in adolescents who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 161-178

Bloodstein, O. (1993). *Stuttering: The search for a cause and cure*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Bloodstein, O. (1995). *A handbook on stuttering*. San Diego, CA: Singular.

Bloodstein, O. & Bernstein Ratner, N. (2008). *A handbook on stuttering*. Clifton Park, NY: Thomson/Delmar Learning

Conture, E. G. (1990). *Stuttering*. New Jersey: Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

Conture, E. G. (2001). *Stuttering: Its nature, diagnosis and treatment*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon

Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. California: Sage Publications, Inc.

Cummings, L. (2014). *The Communication Disorders Workbook*. Cambridge: University Press

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. Oslo: Universitetsforlaget.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). (2006).

Forskningsetiske Retningslinjer for Samfunnsvitenskap, Humaniora, Juss og Teologi.

Hentet 2. Februar 2015 fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>

Douglass, E & Quarrington, B. (1952). The Differentiation of Interiorized and Exteriorized secondary stuttering. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 17., 377-385.

Everard, R. & Cheasman, C. (2013). Interiorized (covert) stammering. I; Cheasman, C., Everard, R., & Simpson, S. *Stammering Therapy from the Inside*. (s.126-159).

Foundas, A., Corey D. & Hurley M. (2004). Verbal dichotic listening in developmental Stuttering Subgroups with Atypical Auditory Processing. *Cognitive Behavioral Neurology*, 17, 224-232.

Freund, H. (1934). Ueber Inneres Stottern. *Z. ges. Neurol. Psychiat*, 151, 585-98.

Gall, M. D., Gall, J. P. & Borg, W. R. (2007). *Educational research: An introduction*. Boston: Allyn and Bacon.

Guitar, B (2014): *Stuttering. An Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.

Hawthorne, N. (1850). *The Scarlet Letter*. Boston: Ticknor, Reed & Fields.

Johnson, W. (1946). *People in Quandaries*. New York: Harper.

- Johnson, W. (1959). *The Onset of Stuttering*. Minneapolis: Lund Press.
- Kaufmann, G., & Kaufmann, A. (2009). *Psykologi i organisasjon og ledelse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Kroll, A. (1978). The differentiation of stutterers into interiorized and exteriorized groups. I: *A. L. P. Proceedings Copenhagen 1977*. (s.137-157). København: Specialpaedagogisk forlag.
- Kvale, E., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Levy, C. (1987). Interiorised stuttering: A group therapy approach. I: C, Levy (Red.) *Stuttering Therapies: Practical approaches*. London: Crook Helm.
- Mathison, S. (1988). *Why Triangulate*. I: Sped4010, Blandingskompedium: Vitenskapsteori og forskningsmetode (2011). (s. 173-181). Oslo: Universitetet i Oslo
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. I: Sped4010, Blandingskompedium: Vitenskapsteori og forskningsmetode (2011). (s. 181-205). Oslo: Universitetet i Oslo
- Mead, G.H. (1934). *Mind, Self & Society: From the Standpoint of Social Behaviorist*. Chicago, Illionis: The University of Chicago Press.
- Mead, G. H. (1938). *The Philosophy of the act*. Chicago, Illionois: The University of Chicago Press.
- McCroskey, J. C. (1984). The communication apprehension perspective. I: J. A., Daly, & J. C., McCroskey (Red.) *Avoiding communication: shyness, reticence, and communication apprehension*. (s.13-38). London: SAGE Publications

- McCroskey, J.C. (2009). Communication Apprehension: What Have We Learned in the Last Four Decades. *Human Communication. A Publication of the Pacific and Asian Communication Association*, 12 (2), 157-171.
- Murphy, B., Quesal, R.W., & Gulker, H. (2007). Covert Stuttering. *SIG 4 Perspectives on Fluency and Fluency Disorders*, 17, 4-9.
- Neiman, G. S., & Rubin, R. B. (1991). Changes in communication apprehension, satisfaction, and competence in foreign dialect and stuttering clients. *Journal of Communication Disorders*, 24, 353-366.
- Phillips, G.M. (1984). A perspective on social withdrawal. I: J. A., Daly, & J. C., McCroskey (Red.) *Avoiding communication: shyness, reticence, and communication apprehension*. (s.51-66). London: SAGE Publications
- Preus, A. (1977a). *Attempts of identifying subgroups within the stuttering population*. I: A.L.P. Proceedings Copenhagen 1977. København: Specialpaedagogisk forlag.
- Preus, A. (1977b). *Stamming og løpsk tale*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Preus, A. (1982). *Identifying Subgroups of Stutterers*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ramian, K. (2007). *Casestudiet i praksis*. Århus: Academia Forlag
- Rommetveit, R. (1981). *Språk, tanke og kommunikasjon: Ei innføring i språkpsykologi og psykolingvistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Shapiro, D. A. (2011). *Stuttering Intervention: A collaborative journey to fluency freedom*. Austin, Texas: Pro Ed publisher
- Shehaan, J. (1970). *Stuttering: Research and Therapy*. New York: Harper & Row.

- Skinner, B. F. (1957). *Verbal Behaviour*. New York: Appleton-Century-Crofts, inc.
- Starkweather, C. W. (1987). *Fluency and stuttering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Statlig spesialpedagogisk tjeneste (Statped). (2013). *Stamming*. Hentet: 24.april 2015:
<http://www.statped.no/Tema/Sprak/Stamming-og-lopsk-tale-taleflytvansker-/Stamming/>
- Svennevig, J. (2009). *Språklig samhandling*. Oslo: Cappelen Damm
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlag43et. 4.utgave.
- Van Riper, C. (1982). *The nature of stuttering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Van Riper, C. (1973). *The treatment of stuttering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Ward, D. (2006). *Stuttering and cluttering: Framework for understanding and treatment*. New York: Psychology Press.
- World Health Organization. (2015). ICD-10: *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems* (10. revisjon). Hentet 23. mai 2015 fra:
<http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2015/en#/F98.5>
- Woolf, G. (1967). *The assessment of stuttering as struggle, avoidance and expectancy*. University of Pittsburgh.
- Yairi, E. (2007). *Is stuttering characterized by subtypes?* The stuttering foundation.
- Yairi, E., & Ambrose, N. (2005). *Early Childhood Stuttering*. Austin: Pro Ed
- Yairi, E., & Ambrose, N. (2013). Epidemiology of stuttering: 21st century advances. *Journal of Fluency Disorders*, 38, 66-87.

Yin, R. (2014). *Case study research: Design and methods*. Los Angeles: SAGE Publications

Yin, R. (2012). *Applications of case study research*. Los Angeles: SAGE Publications

Quarrington, B., & Douglass, E. (1960). Audibility avoidance in nonvocalized stutterers.

Journal of Speech and Hearing Disorders, 25, 358-365

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Variasjonen mellom skjult og synlig stamming”

Bakgrunn og formål

Formålet med prosjektet er å avdekke forskjeller og likheter i talemønstre, følelser og holdninger blant personer med henholdsvis synlig og skjult stamming. Problemstillingen er som følger: *På hvilke områder kan det være forskjeller mellom personer som har synlig og skjult stamming?*

Prosjektet er et mastergradsstudium ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.

Utvalget vil bestå av personer som stammer både skjult og åpent. Som en person som stammer har du mye å bidra med til dette prosjektet.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen i studien inkluderer en test som kartlegger stammingen din og forventning, strev og unngåelse. I tillegg vil det bli gjennomført et intervju med varighet fra 30 minutter til 1 time. Spørsmålene vil omhandle hvordan du opplever å stamme, følelser rundt stamming, hva du gjør når du stammer og tanker om egen stamming. Intervjuet vil bli tatt opp på lydopptak.

Eksempler på spørsmål:

1. Hvor ofte tenker du på stammingen din?
2. Føler du det er enkelte sammenhenger hvor stammingen blir et (større) hinder?
3. Bruker du triks eller knep for å unngå å stamme?

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun jeg og min veileder vil ha tilgang til disse opplysningene. Personopplysninger vil lagres konfidensielt med koblingsnøkkel lagret adskilt fra øvrig data. Deltakerne vil bli tildelt et pseudonym i studien, og vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.06.2015. Personopplysninger og opptak vil bli slettet senest 31.08.15.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Hilde Siljueberg, 93 45 90 08, eller veileder Edvard Befring, 22 85 81 24.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Vi har mottatt informasjon om studien, og samtykker til deltagelse i studien

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg samtykker til å delta i kartlegging og intervju

Vedlegg 2: Intervjuguide

Generelt

1. Hvor gammel var du da du begynte å stamme?
2. Har du mottatt eller mottar du hjelp for stammingen din?
3. Stammer noen andre i familien din?
4. Hva jobber du med?
5. Hva jobber foreldrene dine med?
6. Vil du si du kommer fra en familie hvor det har blitt stilt krav til sosial status og krav til å prestere?
7. Ble det lagt stor vekt på å tale riktig i oppveksten din?
8. Hvordan vil du omtale egen stamming; mild, moderat eller alvorlig?
9. Er det forskjell i stammingen din fra dag til dag?
10. Hvordan tror du andre ser på stammingen? Tror du folk vet at du stammer?

Følelser og holdninger

11. Hvor ofte tenker du på stammingen din?
 - a. Hvordan føler du deg når du tenker på stammingen din?
12. Er du ofte bekymret for stammingen?
13. Føler du det er enkelte sammenhenger hvor stammingen blir et (større) hinder? (Familie, venner, jobb, utdanning, med fremmede?)
14. Hvordan føler du deg når du står overfor en talesituasjon og tenker at du kommer til å stamme?
 - a. Vil du si at frykt er en kjent følelse når du står overfor en talesituasjon?
 - b. Hvorfor tror du det er slik/hvorfor tror du det ikke er slik?
15. Blir du av og til engstelig hvis du stammer?
16. Hvilke følelser sitter du igjen med etter du har stammet?

Unngåelse og forventning til stamming

17. Hvem er du åpen med stammingen din overfor? (Familie, venner, bekjente, fremmede?)
 - a. Hvilke reaksjoner har du fått når/hvis du har fortalt om stammingen din?
18. Forsøker du å ikke vise at du stammer til andre?
19. I hvilken grad kan du forutse at det kommer et stammeøyeblikk?
20. Er det viktigere for deg å få si det du vil si, enn å unngå å stamme?
 - a. Pleier å si akkurat det du tenker, selv om du kan komme til å stamme?
 - b. For eksempel: I en undersøkelse fremgikk det at personer som har skjult stamming gjerne ønsker å heller unngå å si noe fordi de tror de vil stamme, men personer med åpen stamming heller fokuserer på å få sagt det de vil si. Hvordan tenker du i slike situasjoner?
21. Bruker du triks eller knep for å unngå å stamme?
 - a. For eksempel erstatte, fylle inn ord, ikke svare på spørsmål, endre noe i talen?
22. Unnlater du å snakke i visse situasjoner eller med visse personer?
23. Føler du særlige problemer når du skal snakke med noen som har høy posisjon i samfunnet?
24. Bruker du i noen grad færre ord enn du har lyst til?

Vedlegg 3: PSI

Perceptions of stuttering inventory (PSI)

Nedenfor følger 30 påstander om stamming. Noen av de kan være kjennetegn for din stamming. Les hver påstand omhyggelig og svar som i nedenstående eksempel:

Typisk for meg

Gjenta lyder

Sett et kryss i rammen under ”Typisk for meg”, hvis det er typisk for din stamming at du gjentar lyder. Hvis det ikke er typisk for deg å gjenta lyder, skal du ikke skrive noe i rammen.

Hva som er typisk for deg, betyr hva du gjør nå, ikke hva som tidligere har vært typisk for din stamming og som du ikke lenger gjør; heller ikke hva du tror du burde eller ikke burde gjøre. Selv om den beskrevne atferd kun forekommer av og til eller kun i visse talesituasjoner, skal du sette kryss, hvis du mener, den er typisk for din stamming. Vær så nøyaktig som mulig i dine bedømmelser.

1. Unngår å snakke til autoritetspersoner (f.eks en lærer, arbeidsgiver eller prest). (A)
2. Unngår å spørre om informasjon (f.eks spørre om veien eller informasjon om en togrute) (A)
3. Hvisker ord for meg selv før jeg sier de, eller øver på hva jeg planlegger å si, lang tid før jeg sier det. (E)
4. Tilføyer ekstra og unødvendig lyd, ord eller frase (f.eks. øh, altså, jeg mener). (E)
5. Svarer kort ved å bruke så få ord som mulig. (A)
6. Gjør plutselige rykninger eller kraftige bevegelser med hodet, armer eller kropp i forsøk på å snakke (f.eks. knytter hånden eller rykker hodet til den ene siden) (S)
7. Gjentar en lyd eller et ord på en anstrengt måte. (S)
8. Forlenger en lyd eller et ord (som f.eks. m-m-m-m-m-min) når jeg forsøker å presse det ut. (S)
9. Har en generell spenning i kroppen, når jeg forsøker å tale (f.eks. riste, dirre eller ha en følelse av å være fullstendig anspent innvendig). (S)
10. Er spesielt oppmerksom på hva jeg skal si (f.eks. ordlengde, ordets posisjon i setningen). (E)

11. Unngår å presentere meg selv, si navnet mitt eller presentere personer for hverandre (A).
12. Forvente at visse lyder, bokstaver eller ord vil bli spesielt vanskelig å si (f.eks. et ord som begynner med bokstaven "s") (E)
13. Komme med unnskyldninger for å slippe å snakke (f.eks. late som om jeg er trøtt eller at temaet ikke interesserer meg). (A)
14. Blir "tom" for luft når jeg snakker. (S)
15. Presser ut lyder. (S)
16. Føler at mine perioder med flytende tale er sjeldne, at de ikke vil vare lenge og at jeg før eller senere vil stamme. (E)
17. Jeg konsentrerer meg om å slappe av eller ikke å spenne meg, før jeg snakker. (E)
18. Omskriver til et annet ord eller en annen setning, enn den jeg hadde tenkt til å si. (A)
19. Forlenger eller betoner lyden foran en lyd jeg tror jeg kommer til å stamme på. (E)
20. Unngår å snakke foran en forsamling. (A).
21. Endrer på det jeg hadde tenkt til å si for å unngå en vanskelig lyd eller et vanskelig ord. (A).
22. Unngår å bruke telefonen. (A)
23. Lager kraftige og anspente bevegelser med leppene mine, kjeven min eller strupen (f.eks. beveger kjeven på en ukoordinert måte). (S)
24. Lar være å si et ord, en del av et ord eller en setning, som jeg hadde planlagt å si (f.eks. ord med bestemte lyder eller bokstaver). (A)
25. Lager "ukontrollerbare" lyder, mens jeg kjemper for å si et ord. (S)
26. Venter med å snakke et øyeblikk, inntil jeg er sikker på å snakke flytende (jeg lager f.eks. en pause foran "vanskelige" ord). (E)
27. Jeg tenker over om jeg vil stamme, eller hvordan jeg vil snakke hvis jeg begynner å stamme. (E)
28. Jeg holder mine lepper, tunge eller kjeve i en fastlåst posisjon før jeg snakker eller når jeg "sitter fast" på et ord. (S)
29. Holder pusten før jeg snakker. (S)
30. Konsentrerer meg om, hvordan jeg vil komme til å snakke (jeg tenker f.eks. på hvor jeg skal plassere tungen og hvordan jeg skal puste). (E)

Vedlegg 4: Svarbrev NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Edvard Befring
Institutt for spesialpedagogikk Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 08.01.2015

Vår ref: 41048 / 3 / AMS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 04.12.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

41048	<i>Variasjonen mellom skjult og synlig stamming - en eksplorerende undersøkelse om likheter og forskjeller</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Edvard Befring</i>
Student	<i>Hilde Victoria Moinichen Siljuberger</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Anne-Mette Somy

Kontaktperson: Anne-Mette Somy tlf: 55 58 24 10

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no